№ 194 ՈՒՐԲԱԹ, 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 194

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել ճաւէ հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Մարիամ Յակոբեան, բժշկապետ Մնացական և ուսանող Լեւոն Ղահրամանեան Էլչեանները իրանց ամուսիններով, Յովսէփ Ղահրամանեան Էլչեանը և Նինա ու Սօֆիա Ղահրամանեանները իրանց ամուսիններով՝ յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինն իր ամուսնու, իսկ միւսներն իրանց սիրելի և անմոռանալի հօր՝

ՂԱՀՐԱՄԱՆ ԷԼՉԵԱՆԻ

մահը։ Ամբիծը ամեն օր, երեկոյեան ժամը 6-ին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը կիրակի, սեպտեմբերի 5 ին, առաւօտեան ժամը 10-ին հանգուցեալի բնակարանից (Տեխնիչեսկայա փ. № 8, սեփ. տուն) դէպի Թանդոյեան ս. Աստուածածնի եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։
1032. 3—1

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ I և Նախապատրաստական դասարանների համար
ԿԱՅՍ. ԳԻՒՂԱՏՆՏ. ԸՆԿ. ԹԻՖԼԻՍԻ I ԿԱՐԳԻ ԱՅԳԵԳՈՐԾ. ԴՊՐՈՑՈՒՄ
տեղի կունենան հոկտեմբ. 2-ին ս. թ.
Խնդիրները՝ դպրոցի կառավարչի անունով ներկայացնել մինչև հոկտ. 1-ը։ Աշակերտներ ընդունվում են ՄԻԱՅՆ գիշերօթիկներ—150 ր. վճարով տարեկան։ Մանրամասն տեղեկութ. համար դիմել դպրոցի գրասենեակին՝ ցեր. ժ. 10—11½-ը և եր. ժ. (օ.մ.) առ. 4—5-ը։ 1037. 2—1

ՈՒԺԵՂ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԱՋԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

—

Կովկասը անցեալ տարի համարեա բոլորովին անուշադիր մնաց Պետական Դումայի կողմից, և մենք չը ստացանք բարենորոգումների ոչ մի էական ծրագիր մեր երկրի համար։

Ոչ զեմստվայի տեղական ինքնավարութեան, ոչ հողային բարեկարգութեան, ոչ դատաստանական բարեփոխումների, ոչ կրթական և ոչ մի ուրիշ խոշոր բարեփոխութեան ծրագիր չը քննվեց Պետական Դումայում և չը ստացաւ ընթացք։

Միայն եւեմուտքի յօդուածների քննութեան ժամանակ՝ համապատասխան կէտերում կովկասեան մի քանի գործեր նոյնանման խնդիրների հետ զուգրնթաց նկատողութեան առնվեցին և որոշ լուծում ստացան։

Սակայն Պետական Դումայի առաջ դրված են բազմաթիւ խնդիրներ, որոնք սպասում են իրանց հերթին քննութեան ենթարկվելու համար, և այդ խնդիրների շարքում որոշ տեղ պէտք է բռնեն կովկասեան խնդիրները։ Ուստի և կարևոր է, որ թէ Պետական Դումայի յանձնաժողովների, թէ առանձին պատգամաւորների և թէ հասարակական կարծիքի առաջ մանրամասն պարզված և լուսաբանված լինեն իւրաքանչիւր խնդրի մանրամասնութիւնները և պատճառաբանված այն պահանջները, որ հանդէս է բերել կեանքը՝ հիմնված ժողովրդական կարիքների պաշտպանութեան գիտակցութեան վրա։

Դեռ զեմստվօյի կամ տեղական ինքնավարութեան խնդրի մասին կարող ենք ասել, որ նա փոքր ի շատէ ուսումնասիրված և պարզաբանված կը ներկայացվի Պետական Դումային։ Նա ևս ունի թերի, հակասական և մութ մնացած կէտեր։ Իսկ ի՞նչ ասենք միւս խնդիրների վերաբերութեամբ, որոնք հասարակական գիտակցութեան համար մնացել են անմշակ վիճակի մէջ։

Զարմանալ կարելի է, թէ ո՛րքան սահմանափակ և փոքր նշանակութիւն է տրվում մեզանում առողջ և խելացի հասարակական կարծիքին։ Մինչդեռ վերջինը ունի կատարելու խոշոր դեր իրականութեան մէջ, և մենք կարող էինք օրինակներ բերել, թէ ինչպէս այն դատերը և գործերը, որոնք արժանացել են հասարակական կարծիքի զօրաւոր և գիտակից պաշտպանութեան, կարողացել են խորտակել խոչընդոտներ և հասնել բարի վախճանի։

Կարևոր է և անհրաժեշտ, որ մեր կեանքի էական և խոշոր հարցերը դառնային առարկայ ամենալուրջ քննութեան և առաջ տարվէին այնպիսի խորութեամբ և շրջանկատութեամբ, որ գրաւեն լաւագոյն հասարակական կարծիքի քուէն և այդպիսով հանդիսանալով ազդեցիկ շրջանների առաջ՝ հարթէին հաստատ ուղիներ իրանց իրագործութեան համար։

Մենք սովոր չենք այդպէս ընդարձակ և լուրջ կերպով գործելու, և զարմանալի էլ չէ, որ յաճախ սայթաքում ենք մեր գործունէութեան ընթացքում։

Ժամանակն է խւրացնել գործունէութեան աւելի լուրջ, աւելի խոր, աւելի գիտակից վերաբերմունք և սպասել համապատասխան բարի հետևանքների։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Գրանվիլէ, 1 սեպտեմբերի

Առաւօտեան եկան զօրախաղերին ներկայ լինելու Ֆալիէրը, մինիստրներ Բրիանը և Բրէնը։ Ռուսաց զինւորական միսիան՝ գլուխ ունենալով գեներալ Գերնգրոսին՝ ներկայացաւ նախագահին։

Առաւօտեան վարժութիւններից յետոյ արտասահմանեան զինւորական գործակալները ներկայացան Ֆալիէրին զատ-զատ։ Ֆալիէրը խօսակցեց նրանց հետ, առանձնապէս երկարատև՝ ռուսաց, թիւրքաց, անգլիական, իտալական և բրազիլիական գործակալների հետ։

Զինւորական վարժութիւններից յետոյ տեղի ունեցաւ նախաճաշ, որի ժամանակ Ֆալիէրը գոհունակութիւն յայտնելով արտասահմանեան օֆիցերների ներկայութեան առիթով, ասաց, որ ֆրանսիացի ընկերների նրանց ցոյց տուած ընդունելութիւնը անպայման ապացուցանում է, որ զօրքերի եղբայրութիւնը ինքնըստինքեան մի ուրախալի երևոյթ է, որ փոխադարձ վստահութիւն է սերմանում զանազան երկրների զինւորների միջև, որոնք համակված են իրանց պարտականութեան և դրօշակին հաւատարիմ ծառայելու միևնոյն գիտակցութեամբ։ Ֆալիէրը խմեց պետութիւնների, կառավարութիւնների և ազգերի պետերի, գեներալ Գերնգրոսի և բոլոր արտասահմանեան օֆիցերների կենացը, ողջունեց ֆրանսիական պանծալի զօրքերին, որոնք, ինչպէս ամբողջ զօրաբանակը, հանդիսանում են կառավարական իշխանութեան և ազգի հոգատարութեան առարկայ։

Գեներալ Գերնգրոսը ասաց. «Օգտվում եմ բարգաւոր առիթից խորին շնորհակալութիւն յայտնելու, որ հրաւէր ստացանք ներկայ լինելու Պիկարդիայի զինւորական վարժութիւններին, նոյնպէս և սրտագին բարեկամական ընդունելութեան համար։ Վարժութիւնների հրամանատարը մեզ տուեց գործողութիւնների լիակատար ազատութիւն և ես կարող եմ վկայել, որ մենք լայն չափով օգտվեցինք այդ թոյլտուութիւնից։ Թոյլտուութիւն եմ խնդրում բարձրացնել բաժակս ի պատիւ հանրապետութեան նախագահի»։

Բելգիացի գեներալ Լանտէնուաֆօն-Ռօդէն, զինւորական գործակալներից աւագագոյնը, շնորհակալութիւն յայտնեց նախագահին կենացի և ֆրանսիական զօրքի և ազգաբնակութեան ցոյց տուած ընդունելութեան համար, վերջացնելով բաժակաճառը բացագանչելով. «Կեցցէ՜ հանրապետութեան նախագահը, կեցցէ՜ Ֆրանսիան»։ Բացագանչութեանը արձագանք տուին բոլոր օտարազգի օֆիցերները։ (Հ. Գ.)

—

Պարիզ, 1 սեպտեմբերի

Ռուսաց դեսպանատան տեղեկութիւնների համաձայն, դեսպան Նէլիդովի դրութիւնը լաւացել է։

Նէլիդովը գիշերը լաւ անցրեց. ինքնազգացութիւնը մի փոքր աւելի լաւ է, բայց թուլութիւնը շատ մեծ է։ (Հ. Գ.)

—

Պետերբուրգ, 1 սեպտեմբերի

Բժշկական խորհուրդը թոյլատրեց բերել տալ «606» դեղը դեղատներում բժիշկների դեղատոմսերով վաճառելու, մտցնելով նրան թունաւոր և ուժեղ ներգործող նիւթերի թւում։ (Հ. Գ.)

—

Ռօստով Դ./վ., 1 սեպտեմբերի

Օլգենֆելդ գաղութատեղում Լէխների կալուածքի վրա յարձակվեցին երեք կողոպտիչներ և յափշտակեցին դրամ ու թանգագին իրեր։ Շրջապատված գաղութի բնակիչներից՝ աւազակները նետեցին 10 ռումբ, սպանեցին Լէխների կնոջը, ծանր վիրաւորեցին երկու բանւորի։ Յարձակվողներից վիրաւորվեցին երկուսը։ (Հ. Գ.)

—

Հէլսինգֆօրս, 1 սեպտեմբերի

Սէյմի պատգամաւորները, թւով 186 մարդ, ժողովվեցին առաւօտեան ժամը 11-ին հրդեհաշէջների խմբի տունը, ուր սենատոր Բայնէսալօն սաուգեց նրանց լիազօրութիւնները։ Հաստատվեցին 184-ի լիազօրութիւնները։

Վաղը տեղի կունենայ անդրանիկ նիստը տալման և փոխ-տալման ընտրելու համար։ Ուրբաթ օրը կը բացվի սէյմը (Հ. Գ.)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Աթէնք, 1 սեպտեմբերի

Առաւօտեան ժամը 11-ին թագաւորը բացեց ազգային ժողովը։ Դահլիճը լի է։ Ներկայ են շատ դիպլոմատներ և օֆիցերներ։ Նիստը բանալու ժամանակ գահաժառանգ արքայորդին կանգնած էր թագաւորի աջ կողքին։ Փողոցում շարք-շարք կանգնած էին զօրքերը։

Թագաւորը արտասանեց հետևեալ ճառը. «Այն պայմանները, որոնց մէջ ազգը համաձայնեց պալատի փետրվարի 5-ի նիստի որոշման հետ, ինքնըստինքեան ապացուցեցին, որ հանուր ժողովուրդը ցանկանում է պահպանել սահմանադրութիւնը—մեր երկրի ոյժը—անձեռնմխելի։ Հիմնվելով միևնոյն սկզբունքների վրա, ժողովուրդը ցանկութիւն յայտնեց, որպէսզի վերաքննութեան ենթարկվեն սահմանադրու-

ԹԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԷՔՍԿՈՒՐՍԻԱՆ

XI *)

Մեր շուրջը ամբողջապէս պատած էր կանաչ խոտով և ծառերով, իսկ ուղիղ դիմացից հոսում էր Ռիօն գետը, որը իր արծաթափայլ օձանման պտոյտներով չքնաղ տեսարան էր ներկայացնում։

Մեղմ և գուրեկան գիշեր էր։ Որքան գեղեցիկ վառվում էր ամարային երկինքը իր փայլուն գոհարներով, որքան մեղմ և մտախոհ կերպով սահում էր կիսալուսինը պարզ եթերի միջով։

Ես իմ ընկերուհիներից քիչ հեռացայ և նստեցի գետի ափին մօտիկ ու սկսեցի դիտել իմ շրջակայքը։ Ամեն տեղ տիրում էր խորին լռութիւն, բոլորը հանգստանում էին, բացի մեզանից։ Արթուն էր նոյնպէս գետը, որ քուն և հանգստութիւն չունէր։

Այդ երեկոյ, ըստ որոշման, պէտք է մեկնէինք դէպի Ախալցխա։ Սակայն պ. Հովուեանը յայտնեց, որ Քութայիսի հայոց ծխ. դպրոցի հոգաբարձուները և Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան տեղական ճիւղի հայր նախագահը խնդրում են այդ երեկոյ մնալ, կամենալով մեզ պատուել։ Պր. Հովուեանը նախ ուսուցիչ-ուսուցչուհիների և ապա մեր՝ աշակերտուհիներիս կարծիքը տեղեկացաւ այդ մասին. բանից երևաց, որ ստուար մեծամասնութեամբ կամենում էինք այդ երեկոյ մնալ թէ լաւ հանգստանալու և թէ հիւրասիրութիւններն ընդունելու համար։ Թէյ խմելը դեռ չէինք վերջացրել, երբ մեզ մօտ եկան երկու քահանայ, դպրոցի հոգաբարձուները և Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկ. տեղական ճիւղի անդամներից մէկը։

Թէյը վերջացնելով՝ գնացինք դպրոցի գաւթում զբօսնելու։ Զբօսանքից յետոյ ներս հրաւիրվեցինք, ուր արդէն պատրաստված էր բաւականին ճոխ սեղան, որի շուրջը տեղ բռնեցինք թէ մենք աշակերտուհիներս և թէ մեր ուս.-ուսուցչուհիները։ Ճաշին, որ շատ ուրախ անցկացաւ, ունէինք և մրգեղէն. այդ հանգամանքը մեզ աշակերտուհիներիս բաւականին ուրախութիւն պատճառեց, մանաւանդ որ բժիշկ հոգաբարձուի խորհրդով՝ կարող էինք՝ լաւ ընթրելուց յետոյ՝ նաև քիչ միրգ ուտել։ Ճաշի ընթացքում, ըստ սովորականին, խմեցին թէ ուսուցիչների, թէ ուսուցչուհիների և մեր՝ աշակերտուհիներիս կենացը։ Եւ մենք երգեցինք շատ երգեր թէ առանձին և թէ խմբով։

Որովհետև գիշերվայ մօտ ժամը 12-ն էր, մենք աշակերտուհիներս, ընթրիքը ըստ ամենայնի վերջացրած լինելով, սեղանից վեր կացանք և մեր անկողինները պատրաստելով միւս սենեակում, որը մեր տրամադրութեան տակ էր դրել քահանան, պառկեցինք քնելու։

Իսկ սեղանը, որի շուրջը բոլորված մնացին մնացեալ սեղանակիցները մեր ուս.-ուսուցչուհիների հետ, դեռ ևս շարունակվեց երկար։ Երգերը, որոնք մէջ ընդ մէջ ընդհատվում էին կենացներով, մեզ համար անուշ օրօրներ էին թւում, մանաւանդ նրանցից մէկը,—մեր ամենասիրած երգը՝ «Ահա սուրհանդակի սայլակը», որ երգում էր կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղական ճիւղի նախագահ հայր Տէր-Միքայէլեանը—խորապէս ափսոսանք պատճառեց մեզ, որ մենք թողինք սեղանն ու հեռացանք։ Հետևեալ առաւօտը շատ վաղ վեր կենալով, թէյ խմեցինք և մեր իրեղէնները վերցնելով եկանք կայարան։ Մեզ ճանապարհ դցելու էին եկել հայր Տէր-Միքայէլեանը, հայր Սուլաղեանն և տեղական ուսումնարանի աւագ ուսուցիչ պ. Աւետիսեանը։ Կայարանում տոմսակներ վերցնելով, շնորհակալութիւն յայտնեցինք քահանաներին և աւագ-ուսուցչին և, մնաք բարև ասելով, նստեցինք վագօնում։ Գնացքը սլացաւ և միաժամանակ սկսեց սուլել։ Քիչ ժամանակից յետոյ գնացքը հասաւ Ռիօն կայարան։

Այդտեղ պէտք է փոխադրվէինք Բաթումից եկող գնացքը, բայց մեծ եղաւ մեր յուսահատութիւնը, երբ կայարանի կառավարիչը յայտնեց պ. Հովուեանին, որ գնացքում տեղ չը կայ։

— Կը մնաք, յետոյ կերթաք երեկոյեան,—ասում էր կայարանի կառավարիչը այնպիսի անտարբերութեամբ, որ մեզ յուսահատեցնում էր։

Յուզված էին նոյնպէս մեր ուսուցիչները։ Ամբողջ օր մնալ յոգնած, առանց մի բան անելու՝ սոսկալի էր։ Կառավարչի կամ վերահսկիչի ձեռնարկութիւնները աւելի էին յուզում մեզ։ Բարեբաղդաբար վրաց ուսումնարանից փոքրիկ էկսկուրսանտներ կային մի վագօնում, որոնց ղեկավար քահանան համաձայնվեց մեզ ընդունել մի կերպ իրանց վագօնում։

Արևը բաւականին բարձրացել էր հորիզոնից, բայց նա չունէր այն կիզիչ բնոյթը, կենդանութիւնն ու ոգևորութիւնը, որ ազդում է մարդուս ամրան օրը։

Այժմ այլ ևս ոչ մեր շրջակայքը, որ շարունակ փոփոխվում էր, ոչ զեփիւռը և ոչինչ մեզ չէր գրաւում։ Մեզ բոլորիս պատել էր մի տեսակ տխրութիւն, որ մարդ զգում է մի հաճելի շրջագայութիւնից տեղ վերադառնալիս։ Երանի էինք տալիս այն րօպէին, երբ մենք մեր դպրոցից առաջին անգամ ֆուրգօն նստելով դուրս եկանք։

Խորասուզված այսպիսի մտածութիւնների մէջ՝ համարեա աննկատելի անցան ճանապարհին մեզ պատահող տեսարանները, բնութեան գեղեցկութիւնը։ Մեզ պատել էին միմիայն այդ մի շարք մտախոհութիւնները։ Հէնց այդ դրութեան մէջ էինք գտնվում, որ գնացքը կանգնեց Միխայլօվօ կայարանում և մենք՝ ամեն մէկս մի-մի շոր վերցնելով՝ ցած իջանք և մնացինք այնքան, մինչև որ միւս գնացքը եկաւ և մենք, նստելով նրա մէջ, շարունակեցինք ճանապարհս և իրիկնադէմին հասանք Բօրժօմ։

Արևը արդէն մայր էր մտել և տեղ-տեղ տներից երևում էին ճրագներ։ Վերցնելով մեր իրեղէնները՝ շտապում էինք հայոց դպրոց։ Շնչասպառ՝ հազիւ հասանք դպրոց, որը բաւական հեռու էր կայարանից, և դուռը թակելով ուզեցինք ներս գնալ. բայց այնտեղի ուսուցչի կինը, երբ լսեց, որ մենք այնտեղ ենք գիշերելու, մեզ յայտնեց, որ պառկելու տեղ չունեն, և մեծ դժուարութիւններով թողեց, որ ներս մտնենք։ Որովհետև մեզ, ուր որ գնացել էինք, մեծ սիրով ու պատւով էին ընդունել, ուստի այս բացառութիւնը մեզ բոլորիս վրա էլ վատ ազդեց։

Խիստ յոգնած լինելով, բոլորս էլ որոնում էինք նստելու տեղեր, բայց որովհետև չը գտանք՝ նստեցինք կեղտոտ յատակի վրա. գոնէ չը բերին մի քանի աթոռ, որպէսզի նստէին ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները։ Մենք ինքնաեռ խնդրեցինք, բայց հազիւ մեծ դժուարութեամբ ստացանք, այն էլ առանց պարագաների։ Մեզ մօտ ունէինք բաժակներ, թէյ և շաքար. վերցրինք նոյնպէս հաց և պանիր և որս յատակին, որս դռան շեմքին, որս էլ նստարանների արանքում նստոտելով հազիւ կարողացանք մի մի բաժակ թէյ խմել։ Մենք շատերս ծարաւ լինելով՝ ուզում էինք ջուր խմել, բայց համարեա թէ մերժում ստացանք։

Թէյը խմելուց յետոյ մտածեցինք քնելու տեղի մասին և որոշեցինք աշակերտուհիներս և ուսուցչուհիները պառկել բեմում, իսկ դահլիճում, որ մինչև առաստաղի կէսը լցված էր նստարաններով, ուսուցիչները քնեն։ Մեր ուսուցիչներից մէկը, ինչպէս և մի ընկերուհիս բարեկամ էին տեղական քահանային, այնպէս որ նրանք գնացին խնդրելու եկեղեցու գորգերը։ Քահանան ուրախութեամբ իր սեփական գորգերն ուղարկեց ծառայի հետ։

Նախ քան գորգերը բերելը, պ. Հովուեանը որոշեց հիւրանոցում երկու սենեակ վարձել և գիշերն այնտեղ անցկացնել։ Երբ գորգերը բերվեցին, հետներս վերցրինք, մեր իրեղէններն էլ առանք ու հեռացանք դպրոցից։ Հիւրանոցում մեզ տուին 3 սենեակ, նոյնպէս մի քանի անկողիններ, և մենք, մեր քնելու տեղերը պատրաստելով, ժամը մօտաւորապէս 11-ին պառկեցինք։

Շաբաթ, յունիսի 12-ին, առաւօտեան վեր կենալով տեղներիցս նախ պատշգամբում զբօսանք կատարեցինք և ապա ցած իջանք հիւրասենեակը, որտեղ մեզ համար արդէն թէյ էր պատրաստված։ Մինչ այդ՝ պ. Հովուեանը և պ. Տէր-Կարապետեանը ոտքով գնացել էին Բօրժօմ կայարան՝ երկու ֆուրգօն բռնելու։ Նրանք այդ րօպէին եկան և յայտնեցին, թէ ուզում էին նոյնիսկ կառք բռնել, բայց շատ թանգ կը նստէր կառքը, բացի դրանից այնքան էլ յարմար չէր լինի. մեզ համար ֆուրգօններն աւելի լաւ էին, որովհետև միասին խօսում, ուրախանում էինք։

Արևը թէև վաղուց ծագել էր, բայց պարզ կերպով չէր երևում։ Օրը ամպոտ էր ու ցուրտ։ Բայց կէսօրվայ դէմ արևը դուրս եկաւ ամպերի տակից։ Մի քանի տեղեր ման գալուց յետոյ՝ եկանք հիւրանոց և մեր իրեղէնները վերցնելով նստեցինք ֆուրգօնները։ Ժամը 12-ն էր կէսօրվայ, երբ դուրս եկանք Բօրժօմից։ Մեր ուսուցիչներից պ. Ահարոնեանը մեզ բոլորիս առանձին մնաս բարև ասելուց յետոյ՝ իր իրեղէնները վերցնելով գնաց կայարան, որովհետև գնալու էր արտասահման՝ ուսումը շարունակելու։ Եւ այսպէս՝ դեռ Ախալցխա չը հասած՝ մեր խմբից 3 հոգի պակասեցին. դրանք էին՝ 1) պ. Ահարոնեանը, որը բաժանվեց Բօրժօմից, 2) օր. Մեծատուրեանը և 3) Թէմիրչեանը, որոնք բաժանվեցին Միխայլօվօ կայարանից. վերջին երկուսը գնացքից բոլորովին ցած չիջան, որովհետև ուղղակի մեկնելու էին Թիֆլիս։

Այս երեքի բացակայութիւնը մեզ բոլորիս

*) Տես «Մշակ» №№ 188, 189, 191 և 192.

թեան սոսկ այն որոշումները, որոնք չեն վերաբերում հիմնական կէտերին: Այդ վերաքննութեան համար ժողովուրդը կոչվեց ընտրելու կրկնակի թւով պատգամաւորների: Ես ուրախ եմ այստեղ ձեզ ողջունելու: Ես առաւել ուրախ եմ, որ այն անսովոր կացութիւնը, որի ժամանակ ընտրողները օգտվեցին իրանց գերագոյն քաղաքական իրաւունքից անսովոր պայմաններում, հանդիսացաւ յայն ժողովրդի հասունութեան նոր ապացոյց: Ձեր առաջ դժուարին աշխատանք է, պարոններ, սակայն ես հաւատացած եմ, որ եթէ դուք լարէք ձեր բոլոր ջանքերը, ինչպէս պահանջում է հարցի դժուարութիւնը, եթէ դուք քաջաբար կատարէք ձեր լիազօրութիւնները, ղեկավարվելով հայրենասիրութեամբ և քաղաքական փորձով, և հաշւի առնէք հելլէն ժողովրդի կարիքները, աշխարհահայեացքները, բնաւորութեան ու կամքի յատկանիշները, այն դէպքում դուք կը յաղթահարէք բոլոր դժուարութիւնները և բարի վախճանի կը հասցնէք ձեր վրա դրված պարտականութիւնը և այդպիսով հիմունքներ կը ստեղծէք այս նստաշրջանից յետոյ տեղի ունենալիք պալատի հերթական նիստերի համար, որը բարերար ազդեցութիւն կը թողնէ կառավարական մարմինների գործունէութեան և քաղաքական կարգ ու կանոնը վերահաստատելու վրա և կը նպաստէ ազգային իդէալների իրականացմանը»:

Թագաւորի ճառը ընդունվեց ծափահարութեամբ: (Հ. Գ.)

—

Աթէնք, 1 սեպտեմբերի

Պետ. Հեռ. Գործակալութեան տեղեկութիւնների համաձայն, կառավարութիւնը, իբրև ապացոյց իր խաղաղասիրութեան, չի փոխարինի Կրետէից հեռացնող յոյն օֆիցէրներին և ժանդարմերիայի ունտեր-օֆիցէրներին նորերով:

Թիւրքաց զօրքերի կենտրոնացումը Մոնաստիրում այստեղ անհանգստութիւն է առաջ բերում: (Հ. Գ.)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պոլիս, 24 օգոստոս

Ռամազանի առաջին թնդանօթներէն առաջ, Վոսփորի մէջ որոտումներով ողջունուեցան երկու նոր զրահաւորներ, որոնք ողջ առողջ հասան Գերմանիայէն: Այժմ, Վոսփորի ջուրերուն վրայ, երկնցած է շարքը մեր գեղեցիկ զրահաւորներուն, որոնք, խաղաղ, հազիւ շնչող շոգիի թեթև նշաններով, կենդանութեան երևոյթներ կուտան: Սահմանադրական կառավարութիւնը ուրախ է իր նոր յաջողութիւններու վրայ:

Այդ երկու զրահաւորները սակայն Համիդի գողցուած դրամներու շնորհիւն է որ կունենանք, այն դրամներուն՝ որոնք պահ տրուած էին գերմանական բանկերու մէջ: Երիտասարդ-թիւրքերու կառավարութիւնը, ձեռք գնելու համար այն բանտարկուած գումարներու վրայ, հնարքներու պէտք ունէր. բանկերը ի սկզբան յանձն չառին դիւրութեամբ համաձայնութեան գալ, որովհետև, ըսին, Համիդի անձնական հարստութիւնն էին ատոնք: Կառավարութիւնն ալ զգացած էր, որ մեծ դժուարութեան մը առջև կը գտնուի:

Գերմանիան չկրնար ուզէր ցրտութիւններ ստեղծել: Մեր կառավարութիւնը յայտնապէս զգաց, թէ ծանր էր Գերմանիոյ՝ տեսնել որ Համիդի ոսկիները թև առած կը թռչին տեւտոններու երկրէն դէպի բիւզանդական ափեր: Միջին ծայրեր գտնելու համար, երկու զրահաւորներու առաջարկութիւնը դրուած էր մէջտեղ, ու այդպէս լուծուեցաւ գորդեան հանգոյցը. Վիլհէլմի սրտակցին ոսկիները մնացին իրենց տեղը, մենք ալ ունեցանք երկու զրահաւոր:

Նաւատորմի հանգանակութեան մասնախումբ մը, սահմանադրութեան առաջին օրերէն սկսեալ, մեծ գործունէութիւն ցոյց կուտայ. երկրին բնակչութիւնը, ամեն դասակարգերու մէջ, կօժանդակէ. հասարակ սրճարաններու յաճախորդներէն սկսեալ մինչև ամենէն մեծ մինիստրը իրենց նպաստը կուտան հանգանակիչ մասնախումբին, որ, երկրին այլ և այլ մասերուն մէջ, ունի իր մասնաճիւղերը: Եթէ այս ոգևորութիւնը շարունակուի,—ինչ որ երբէք կասկածելի չէ,—ամեն տարի կարելի է ունենալ զրահաւորներու նոր տեսակներ:

Ռամազանը հունձքի լաւագոյն ամիսն է նաւատորմին համար: Ամեն գիշեր խնճոյքի, հրճուանքի մէջ է մահմեդական աշխարհը. ամեն տեղ ազատ, ուրախ զուարճութիւններ կան: Ոչ ոք յանձն կառնէ նպաստի երկնցած ձեռքերու առջև չբանալ իր քսակը. անտարակոյս քանի մը տասնեակ հազար ոսկի կը գանձէ մասնախումբը:

Քաղաքական նոր յուզումներն ալ, որոնք տակաւին կը ծխրտան Թիւրքիոյ և Յունաստանի մէջտեղ, նպաստաւոր են. Կրետէի անունը կը բաւէ, որ մէկ րոպէէն միւսը քսակները դարգկին, մանաւանդ այս օրերս, ուր Թիւրք-հելլէն սահմանագլուխին վրայ մանր-մունր դէպքեր պատահած են, և մանաւանդ դարձեալ, որ կըսուի թէ հելլէն կառավարութիւնը պաշտօնի գլուխ կոչած է իր՝ արտասահման գտնուող սպաները:

Թիւրքերը, ինչպէս յայտնի է, վախ չունին հելլէններէն. ծովային կասկածներ կային: Ու այժմ, որ ծովային ուժերն ալ նորոգուած են ու հետզհետէ կը նորոգուին, ոչ մէկ կէտի վրայ վախ կունենանք: Հելլէնները անշուշտ զգացած ըլլալու են ատ, և գուցէ ատոր մէկ հետևանքն է, որ Միջերկրականի կղզեակ յոյները, կըսուի, մեծ հոսանքներով կը գաղթեն դէպի Ամերիկա: Շատ ցաւալի է ատ, յունական գովաբանուած հայրենասիրութեան բացասական մէկ կողմն է, և մեծ դժբաղդութիւն:

Յոյն պատրիարքարանի և կառավարութեան միջև ցրտութիւնը առաջ կերթայ: Եւ սակայն մինչև ուր: Յայտնի չէ ատ: Իրազեկ յոյներէ առնուած տեղեկութիւնը ատ է, որ պատրիարքարանը պիտի շարունակէ իր պնդումները ընել տրուած թակրիրներու համաձայն: Եթէ հնարաւորութիւն չըլլայ ազգային ժողով գումարելու, պիտի հրաժարին յոյն պարլամենտականները, պիտի հրաժարին սինոդը, պատրիարքը, պատրիարքական միւս ժողովները: Ատոնց պիտի յաջորդէ եկեղեցիներու փակումը երկրին ամեն կողմերը:

— Յետոյ,—կըսեմ:

— Ալ Աստուած գիտէ,—կը պատասխանէ:

— Գուցէ զինական դժբաղդութիւններ:

— Թերևս այդպէս:

Կառավարութիւնը չորս աչքով կը հսկէ. բոյկոտի հետ, որ տակաւին անպաշտօն կը մղուի, երկրէն դուրս կը նետուին հելլէններ: Ատոնց մէջ, կառավարութեան հայեացքով, ամենէ վտանգաւորները համարուած են հելլէն ուսուցիչներ: Կրթական մինիստրը ընդհանրական շրջաբերականով մը հրաման տուաւ պատրիարքարաններուն՝ վարժարաններէ ներս չառնել օտարահպատակ ուսուցիչներ:

Մենք գիտենք, որ պետութեան դիտաւորութիւնն էր ատով դուրս նետել հելլէն ուսուցիչները յունական վարժարաններէ, բայց տրուած հրամանը, փչող հովի մը պէս, բնականաբար պիտի գար մեզի ալ: Ու գրուած է, որ Սանասարեան վարժարանէ դուրս ելլեն Արուլեան, Ումրիկեան, որովհետև ռուսահպատակ են:

Ստոյգ է, որ սահմանադրական երկրի մը համար օրինական կէտեր են ատոնք, բայց եթէ Թիւրքիան, առաջին օրուընէ սկսեալ, սահմանադրական իրաւունքներ գործադրելու ելլէ, ամենէն առաջ պէտք է սրբէ պետական վարժարաններէ՝ ֆրանսացի, գերման ուսուցիչներէ, սրբէ բանակը գերման սպաներէ, զօրավարներէ, նաւատորմի հրամանատարութիւնը՝ անգլիական հրամանատարներէ, ֆինանսի և մաքսային պաշտօնատուները՝ ֆրանսացի պաշտօնատարներէ, հանրային շինութեանց մինիստրութիւնը՝ օտար երկրաչափներէն, և այլն:

Կերևի որ, այդ հրամաններու ներքև, միւս կողմէ պիտի ըսուի, թէ իր մտադրութիւնն է հելլէն ուսուցիչները դուրս նետել:

Յոյները կը փափագին, որ մեր պատրիարքարանը գործակցի Ֆէնէրի «տիեզերական» պատրիարքին: Ստոյգ է, թէ յունական գանգատներուն մէջ կան շատ բաներ, որոնք մեր ալ գանգատներն են: Բայց վիճակներու այնպիսի աննմանութիւններ կան, որ, ունենալով նոյն գանգատները, մենք ստիպուած ենք միշտ խոհեմութեամբ շարժիլ: Եթէ յունական վերջին գանգատները մեր պատրիարքարանէ տրուած ըլլային Բ. Դրան, կիլիկեան աղէտքներու նոր շրջան մը կը սկսէր: Մեր բաժինն է խորին և լայն հայրենասիրութիւն:

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԹՈՇԱԿԱՐԿՂԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ա.

«Մշակը» հրապարակի վրա է դրել մեր ուսուցիչներին ապահովելու համար թոշակարկղ հաստատելու խնդիրը: Ես էլ գալիս եմ իմ ձայնը միացնելու նրանց ձայներին, որոնք գտնում են յարուցված խնդիրը միանգամայն կենսական ու անհրաժեշտ և՝ իրանց կողմից սրտագին ողջունելու հետ միաժամանակ՝ միջոցներ են առաջարկում այն կարգաւորելու և ցանկութիւններ են յայտնում նրա շուտով կատարված տեսնելու մասին:

Պաշտօնապէս արծարծելով ուսուցիչների ապահովութեան խնդիրը սրանից 17 տարի առաջ, իբրև Երևանի թեմի ծխական դպրոցների տեսուչ, խնդրած էի գահակալող ս. Հայրապետի ուշադրութիւնը, սակայն, խոստովանում եմ, ես շեշտել էի, որ առանց դպրոցի նիւթական դրութեան ապահովութեան կամ բարեկարգման կարելի չէ ապահովել կամ բարեկարգել ուսուցչի նիւթական վիճակը:

Ընդունում եմ, որ «կարելի չէ» դարձուածքը շատ շատերին կարող է ծանր թւալ, սակայն հէնց այսօր էլ կուզէի, որ թոշակարկղի մասին այլ և այլ ծրագիրներ առաջարկողները աչքից չը թողնէին այդ «կարելի չէ»-ն, թէկուզ մի քիչ մեղմացրած:

Ուրիշ խօսքով՝ կուզէի, որ երբ թոշակարկղի կանոնադրութիւնը կազմելու համար առաջարկված ժողովը կայանայ, երբ ձեռք զարկեն բանը մարմին դարձնելու՝ չը տարվեն միայն գրաւիչ նպատակով և չառաջնորդվեն մեր կեանքին, մեր ցաւոտ իրականութեանը չը համապատասխանող տեսութիւններով:

Ես համոզված եմ, որ եթէ մեզանում մեր հրատարակած կանոնները չեն պահվում, մեր առաջ բերած նորանոր մարմինները՝ խորհուրդ, յանձնաժողով և այլն՝ մեռնում են առանց սպասած պտուղները տալու, պատճառը, մեծ մասամբ, պէտք է որոնել մեր կեանքի պայմաններին նրանց անհամապատասխանող, մեր ցաւոտ իրականութեան պահանջներին նրանց խորթ կամ անհարազատ լինելու մէջ:

Այսօր էլ, ինձ թւում է, թոշակարկղի խնդիրը կարող է նոյն անպտուղ լինելու, նոյն անժամանակ քայքայվելու հիւանդութեան ենթարկվել, եթէ ձեռնարկողները լաւ չուսումնասիրեն մեր իրականութիւնը իր բացառիկ պայմաններով:

Թոշակարկղի գլխաւոր աղբիւրներից մէկը և առաջինը՝ ուսուցիչների ամսական խնայողութիւնները պիտի կազմեն:

Արդ՝ քանի որ ուսուցչի ռոճիկները կանոնաւորապէս չեն տրվում, ամիսներով ու նոյնիսկ տարիներով ապառիկ են մնում, քանի որ մի տարի ստանում է մի գումար, միւս տարի մի այլ քանակութեամբ գումար, քանի որ մի տարի տեղ ու պաշտօն ունի, միւս տարի պարապ է մնում, քանի որ մի տարի գիւղ է քշվում կարիքից, մի այլ տարի քաղաք և ընդհակառակը, պէտք է որ թոշակարկղի կանոնադրութիւնը այդ ամենը ի նկատի ունենայ և դրանց համեմատ դիւրութիւններ ստեղծէ, դրանց համապատասխանէ: Որքա՞ն հնարաւոր է:

Մեր դպրոցներից միայն Ներսիսեան դպրոցն ունի թոշակարկղ: Պէտք է խոստովանել և այն, որ մեր դպրոցներից միայն Ներսիսեանն ունի և որոշ նիւթական ապահովութիւն, որոշ կառավարութիւն. միայն Ներսիսեան դպրոցումն է համեմատաբար ուսուցիչների պաշտօնավարութիւնը երկարատեւ:

Ծխական դպրոցների մէջ ուսուցչութիւնը գրեթէ բաժին է նորաւարտների, որոնք մի քանի տարի (8-ից 10-ը) իրանց կաշուի վրա փորձելով մեր դպրոցական կեանքի դառնութիւնները՝ թողնում հեռանում են և իրանց համար այլ ասպարէզ են գտնում:

Արդ՝ եթէ անժամանակ հեռացող ուսուցիչներն իրանց հետ տանեն իրանց խնայածները, թոշակարկղը սաստիկ կը նիհարի, աւելի՝ պակաս կը դառնայ, եթէ զրկվեն իրանց խնայածներից՝ դա կը լինի անարդարութիւն և կարող է յատուկ ճանապարհ դառնալ նորեկներին մի քանի տարուց յետոյ հէնց դիտաւորութեամբ դուրս մղելու ասպարէզից:

Երկրորդ գլխաւոր աղբիւրը դպրոցական հաստատութիւններից վճարվելիք հասոյթներն են: Ի՞նչ միջոցներով պէտք է ժողովել: Ի՞նչ միջոցներով պէտք է նրանց անխափան հասուցումը երաշխաւորել, կամայականութիւնների ու անհոգութիւնների մատնված լինելու դէմ ապահովել: Մենք տեսնում ենք, որ հոգաբարձուները իրանց կողմից հրաւիրված ուսուցչի ռոճիկը չեն տալիս, իջեցնում են, կտրում են, տարիներով քարշ են տալիս: Մենք տեսնում ենք, որ երեցփոխները, հոգաբարձուները սահմանված կանոնները, հոգևոր իշխանութեան հրամանները անտեսում են, չեն կատարում, իսկ վստահել ու յենվել միայն նրանց բարոյական պարտաճանաչութեան վրա, նրանց անձնական համակրութեան վրա դէպի թոշակարկղը՝ շատ խախուտ ու միամիտ կը լինի:

Թոշակարկղի երկու գլխաւոր եկամուտները անբաժանելիօրէն կապված են մեր ուսուցիչների պաշտօնավարութեան հաստատութեան և մեր դպրոցական հոգաբարձուների պարտակատարութեան հետ, ուրիշ խօսքով՝ դպրոցի վիճակի կարգաւորութեան, հաստատ և որոշ կազմակերպութեան խնդրի հետ:

Ահա այս հանգամանքներն են, որ թելադրել էին ինձ իմ յիշածս պաշտօնագրի մէջ շեշտելու, որ առանց դպրոցի նիւթականի ապահովութեան կամ բարեկարգութեան՝ կարելի չէ ապահովել կամ կարգաւորել ուսուցչի նիւթական վիճակը: Այժմ էլ կուզէի, որ այս հանգամանքները ոչ թէ անհնարին, անկարելի, այլ լուրջ դարձնեն յարուցված խնդրի լուծելու ու մարմին դարձնելու պայմանները:

Կը փափագէի, որ կանոնադրութեան կազմելու մէջ առաջնակարգ տեղ տրվէին այն ուսուցիչների ձայներին, խօսքերին, կարծիքներին, որոնք իրանց կաշուի վրա շատ աւելի տարիներով փորձել են գիւղական, գաւառական դպրոցների հոգաբարձուների վարմունքները, որոնք ապրել են մեր ցաւոտ իրականութեան մէջ և որոնք գիտեն ու ճանաչում են այդ ցաւոտ իրականութիւնը:

Այո, կը փափագէի, որ այդ խորհրդակցութիւնների մէջ, ուր առաջնակարգ, ուր ամենակարևոր տեղը պիտի բռնի մեր ցաւոտ, մեր առանձնայատուկ իրականութիւնը, որքան կարելի է քիչ յիշվեն Անգլիա, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Շվէյցարիա և Ամերիկա անուններն ու նրանց մէջ գոյութիւն ունեցող արդեան կարգ ու կանոնները, այլ հմուտ իրաւագէտի ու ֆինանսիստի առաջ խօսէին, մեր իրականութիւնը ներկայացնէին գիւղացի ու գաւառացի չարքաշ ու հալածված ուսուցիչը, հոգաբարձուն, տանուտէրը, աղան, քահանան, մի խօսքով նրանք, որոնք տառապողն են ու հալածողը, որոնք գեղեցիկ առաջարկին նպաստողներն են ու հակառակորդները, ցանկացողներն են ու կրծողները:

Մեսրոպ ա.-ք. Մելեան

ԲԺԻՇԿ ԱՐՏԱՇԷՍ ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆԸ ԷՐԼԻԽԻ «606»-Ի ՄԱՍԻՆ

—

Մեզ աջողվեց այս օրերս երկար զրոյց ունենալ բժ. Ա. Բուդուղեանի հետ հասարակական բնոյթ ունեցող զանազան խնդիրների մասին, և, ի միջի այլոց, առիթից օգտվեցինք իմանալու նրա կարծիքը, իբրև Ռուսաստանում աչքի ընկնող վեներական ցաւերի բժշկի, Էրլիխի «606»-ի մասին:

«Էրլիխը,—ասաց նա,—մարդկութեան մէջ եղած ամենահանճարեղ և մեծ մարդկանցից պէտք է համարել ամենամեծը. Նրա հնարած «606»-ը սիֆիլիսը բժշկելու համար լաւագոյնն է՝ մանաւանդ այսպէս ասած մեքենական ձևի հիւանդներին, այսինքն վէրքերը, խոցերը և այլ՝ կաշուէ վրայի սիֆիլիսային երևոյթները, իսկ արիստոկրատ ձևի հիւանդներին, այսինքն նեռվայիններին և ուղեղայիններին (мозговые) պէտք է դեռ սպասել ամենաքիչը 3 տարի, որպէսզի հնարաւոր լինի կատարած փորձերի հետևանքները տեսնել:

«Իմ կարծիքով,—ասաց նա,—պէտք է իւրաքանչիւր ամուսնացող սրսկի «606»-ը, որովհետև սիֆիլիսը մի այնպիսի հիւանդութիւն է, որը կարող է անցած լինել ժառանգաբար պապերից, որի մասին հիւանդը կարող է գաղափար անգամ չունենալ, մանաւանդ որ այս հիւանդութիւնը աղբիւր է զանազան հիւանդութիւնների»:

Բժիշկ Բուդուղեանը կարծում է նոյնպէս, որ լաւ կը լինի, եթէ զինուորականութիւնից բոլոր ազատվածները սրսկէին այդ «606»-ը նախ քան տուն վերադառնալը:

Այնուհետև նա ասաց, որ Պետերբուրգ վերադառնալուց՝ ինքը ևս բժշկելու է բազմաթիւ հիւանդներին Էրլիխի «606» պրեպարատով:

Ի վերջոյ աւելացրեց, որ այժմ Էրլիխը կատարելագործել է իր «606» պրեպարատը և նրա սրսկումը համարեա ցաւ չէ պատճառում, և դրականապէս կարելի ասել, որ մարդկութիւնը 10—20 տարվայ ընթացքում ֆիզիքապէս կատարելապէս կը վերածնվի: Շ.

Ս. ԷՅՐԱՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

—

Երէկ առաւօտեան Թիֆլիսում տարածվեց տխուր լուր, որ Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան քարտուղար Ստ. Էյրանեան վախճանվել է:

Նրա կորուստը շատ զգալի և մեծ կորուստ է թէ այդ ընկերութեան համար, որը կենդանացաւ Էյրանեանի քարտուղարութեան օրով, և թէ մեր երկրի ինտելիգենտ հասարակութեան համար, որի օգտաւէտ անդամներից մէկն էր:

Հանգուցեալը տառապում էր ստամոքսի քաղցկեղ հիւանդութիւնից, որը վերջին տարին զարգացել էր սարսափելի արագութեամբ հիւանդի մէջ, պատճառելով տանջանքներ և ցաւեր: Մի երկու ամիս առաջ նա գնացել էր Կովկասեան հանքային ջրերը, ուր բժիշկները ենթարկեցին նրան մանրամասն քննութեան և կատարեցին օպերացիա: Եւ թէև օպերացիայից յետոյ հիւանդը իրան սկսեց լաւ զգալ, այնուամենայնիւ պարզվեց, որ հիւանդութիւնն անբուժելի է և հիւանդի օրերը հաշված են:

Նա մեռաւ դեռ երիտասարդ հասակում՝ 44 տարեկան:

Նա ստացել է իր սկզբնական ուսումը Թիֆլիսի ռէալական դպրոցում, որը վերջացրել է նա 1886 թւին: Այնուհետև նա գնացել է Նովօ-Ալեքսանդրիայի գիւղատնտեսական բարձրագոյն դպրոցը, որը վերջացնելուց յետոյ անցել է Պետրովեան երկրագործական ակադեմիան: Այդտեղ ուսումը աւարտելուց յետոյ նա վերադարձել է Կովկաս և մտել է այն խմբերից մէկի մէջ, որոնք զբաղված էին ֆիլօկսէրայի դէմ մաքառելու գործով:

Այնուհետև նա մի քանի տարով հեռանում է դէպի ռուսական ներքին նահանգները և այնտեղ ստանում է զեմստվային ստատիստիկի պաշտօն նախ Տուլայի և ապա Օրլովի նահանգներում:

Վերջին երկու տարին նա նորից գործում էր Թիֆլիսում, իբրև քարտուղար Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան:

Այս վերջին պաշտօնում նա եղաւ բեղմնաւոր և նպաստեց ընկերութեան վերակենդանութեան:

Նա ստանձնեց ընկերութեան պարբերական թերթի խմբագրութիւնը և կազմակերպեց վիճակագրական բիւրօ:

Նա յայտնի է և իր զեկուցումներով և յօդուածներով:

Նրա մահը առաջացնում է մեծ բաց ընկերութեան կազմի մէջ, որը երկար ժամանակ որոնում էր այդպիսի գործունեայ և պատրաստված անձի: Ա. Քալանթար

ՉԵՄ ԿԱՐՈՂ ՋՈՒՐԱԽԱՆԱԼ

—

Վերջին օրերս ես ստէպ-ստէպ լինում եմ «Թիֆլիս» կայարանում:

Գալիս և գնում են մարդիկ, տեսնվում և մնաս բարև են ասում միմեանց ու բաժանվում երկար կամ կարճ ժամանակով:

Իսկ այդ ընդհանուր ժխորի մէջ, ես էլ երբեմն հանդիպում եմ ծանօթներիս, որոնց հետ ունենում եմ մտքերի փոխանակութիւն և որոշ ժամանակից յետոյ բաժանվում նրանցից:

Եւ ամեն ժամանակ, երբ նրանց գնացքը անյայտանում է գիշերվայ մթութեան մէջ, հոգիս լցվում է ուրախութեամբ, ու ինձ մի տեսակ երջանիկ եմ զգում:

Ես ուրախանում եմ...

Եւ ինչպէս չուրախանալ, երբ հայկական մինչ այն աստիճան մռայլ և սոսկալի իրականութեան մէջ գտնում եմ մարդկանց, որոնք զզվում են այդ իրականութիւնից և մեկնում են՝ Պետերբուրգ, Մոսկվա և ուրիշ քաղաքներ գիտութիւն ձեռք բերելու համար:

Ես չեմ ասում այն ուսանողների մասին, որոնք այստեղ՝ իրանց հայրենիքում ծնունդ առնելով բուրժուական ճարպացած ընտանիքներում, այնտեղ՝ գիտութեան կենտրոնավայրերումն էլ, ամսական ստանալով 60—80 ր., իրանց օրերը մթնացնում են պէս-պէս կաֆէ-շանտաններում:

Օ՛, քաւ լիցի, խօսքս այս տեսակների մասին չէ:

Ես ուրախանում եմ այն խեղճ ուսանողներով, որոնք մի կերպ կարողացել են ընտանիքը եօլա տանել և իրանք էլ ազատվելով նրա կապանքներից՝ ապագայի յոյսերով լցված՝ մեկնում են դէպի մայրաքաղաքները՝ գիտութեան աշակերտ դառնալու համար:

էլ շատ տխրեցրեց: Ֆուրգոնի մէջ մենք շատ տխուր անցկացրինք, որովհետև մեր ճանապարհորդութիւնն այսպիսով մօտենում էր իր վերջին: Այսպէս տխուր մի կերպ հասանք Ածղուր: Ժամը 1½-ն էր, երբ ֆուրգոնները կանգնեցին առաջվայ տեղը և մենք իջևանեցինք նոյն սենեակում: Որովհետև ճաշի ժամանակ էր, մեզ համար պատուիրեցին խորոված, ձու, պանիր և այլն: Այդ օրվայ մեր ճաշը շատ տխուր անցկացաւ. ինչքան էլ ուզում էինք ուրախանալ, բայց այդ չէր աջողվում մեզ, որովհետև զրկվելու էինք մեր այս գեղեցիկ ընդհանրային կեանքից: Ճաշի միջոցին ուսուցիչները սկսեցին խօսել և վերջին հրաժեշտը տալ: Այդ հանգամանքը մեզ աւելի ևս տխրեցրեց և մեզանից մի քանիսը նոյնիսկ լաց եղան, երբ պ. Հովսէփեանը վերջին անգամ ասաց հետևեալը.

— Սիրելի աշակերտուհիներ, ուղիղ տասն օր է, որ մենք միասին ճանապարհորդում ենք, և այժմ գուցէ վերջին անգամ միասին ճաշի նստելով՝ պէտք է բաժանվենք միմեանցից: Թէ ես և թէ իմ ընկերներն ու ընկերուհիները ամեն տեսակ ջանք ու աշխատանք գործ դրինք այս էկսկուրսիան աջողեցնելու համար, կատարելապէս վստահ լինելով որ դրանով ձեզ մի բարիք ենք անում, որ դուք այդ էկսկուրսիայից շատ օգուտներ կը ստանաք, որոնց մասին չեմ ուզում կրկնել այն, ինչ որ առաջուց ասել եմ դեռ դպրոցում եղած ժամանակ: Դուք, այս ճանապարհորդութեան միջոցին, թէ լաւ և թէ վատ բաներ տեսաք այս կամ այն քաղաքում. և սրտէ ցանկանում եմ, որ դուք վերցնէք այն, ինչ որ լաւ ու օգտակար է ձեր մատաղ սրտերի համար: Ահա վերջին օրն է, և դուք մօտենում էք ձեր հայրենիքին... Այսօրվանից դուք մըտնում էք մի բոլորովին նոր աշխարհ. այսօրվանից հրաժեշտ էք տալիս դպրոցական կեանքին և ձեր ուսուցիչներին, որոնք ամեն ջանք թափել են, որ լինէք պիտանի անդամներ հասարակութեան և ժողովրդի համար և, որ գլխաւորն է, առաքինի քաղաքացիներ... Կատարելապէս վստահ եմ, որ դուք դպրոցից ստացած ձեր մտաւոր պաշարով պէտք է հարթէք ձեր ճանապարհը ձեզ համար բոլորովին նոր շրջանի՝ կեանքի մէջ ու ձեր գործունէութեամբ և ընթացքով մխիթարէք թէ ձեր ծնողներին և թէ ձեր ուսուցիչներին, վերջապէս այն հասարակութեան, որի հարազատ զաւակներն էք դուք... Այս յոյսով էլ խմում ենք ձեր բոլորիդ կենացը...

Շուտով կառապանը ներս մտաւ և յայտնեց, թէ ֆուրգոնները պատրաստ՝ մեզ են սպասում: Մենք շտապեցինք տեղ բռնել ֆուրգոնների մէջ: Ֆուրգոնները առաջ շարժվեցին և մի քանի րօպէից յետոյ Ածղուրը չքացաւ մեր աչքից:

Շարունակ անցնում էինք կանաչազարդ դաշտերի միջով և դիտում բնութեան հրաշալիքները: Բայց նրանք կորցրել էին իրանց նախկին հրապոյրը մեր աչքում: Արևի ճառագայթները սաստիկ այրում էին. մեզ համար ֆուրգոնը սաստիկ ձանձրալի էր դառել այս անգամ, բայց և այնպէս չէինք ուզում, որ շուտով հասնենք Ախալցխա: Վերջապէս հասանք Ախալցխա շաբաթ, յունիսի 12-ին, երեկոյեան 7 ժամ 40 րօպէին:

Ֆուրգոնները կանգնեցին եկեղեցու դռան առաջ: Այստեղ մենք բոլորս էլ թէ ուսուցիչներին և թէ ուսուցչուհիներին մնաք բարև ասելուց յետոյ շնորհակալութիւն յայտնեցինք աւ.-ուսուցչին, որ մեծ դժուարութիւնների դիմադրելով կարողացաւ կատարել մեր սրտի բաղձանքը և տասն օր շարունակ այնպէս մեզ խնամեց, ինչպէս մի հայր իր որդիներին: Սոֆիա Պողոյեան

Ախալցխա

— Գնամ, տեսնեմ, երևի մի որևէ դասընթացքում կարողանամ մտնել. այնտեղ, ասում են, շատ ձևի դասընթացքներ կան. հասարակական, Շանեավսկիի, ժողովրդական համալսարաններ, Լեզգաֆտի և այլն և այլն: Իսկ եթէ այդ տեղերից ոչ մէկում չաջողվի, այն ժամանակ գոնէ ապրած կը լինեմ նոր շրջանի մէջ, հեռու հայկական տղմից, նոր իրականութեան մէջ, և այդ էլ ինձ համար նոր պլիւս կը լինի…

Այսպէս են տրամաբանում բոլոր այդ նոր ձևի գնացողները, ոչ թղթեայ դիպլոմներով զինվածները և ոչ էլ թղթեայ դիպլոմների համար ուսում առնողները:

Եւ դա ինձ շատ է ուրախացնում:

Ուրախութեանս չափն սկսում է բարձրանալ այն ժամանակ, երբ տարէ-տարի աւելանում է այդ գնացողների թիւը, երբ ես իմ աչքերով եմ տեսնում, թէ ինչպէս երէկվայ բանւորը, մրոտ անհատն այսօր իրերն է բագած տալիս և մեկնում Պետերբուրգ:

Գնում են և դերասաններն ու սիրողները՝ Մոսկվայի դրամատիկական և գեղարուեստական թատրոնի կուրսերը յաճախելու համար…

Եւ թող գնան, թող շատ գնան, որովհետև այդտեղից և դրանցից միայն կարելի է սպասել մեր նեխված կեանքի իսկական բարենորոգումները…

Հանգուցեալ Գր. Արծրունին, իր յօդուածներից մէկում, խօսելով կովկասեան համալսարանի մասին, ջերմ պաշտպան էր հանդիսանում ուսանողների գնալուն, «որովհետև,—ասում է նա,—երբ մանուկը մեծանում է իր հայրենիքի պղտոր ջրով, նա ոչ մի հասկացողութիւն չէ ունենում մաքուր ջրի մասին: Բայց բաւական է, որ նա թողնի այդ իրականութիւնը, անցնի ուրիշ տեղ, խմի նոր, մաքուր ջուր և ապա միայն վերադառնալով իր ծննդավայրը, դուք կը տեսնէք, թէ ինչպէս կը նկատի իր հայրենի ջրի կեղտոտութիւնը…»:

Որպիսի ճշմարտութիւն այս խօսքերի մէջ:

Մեր հայկական պղտոր իրականութիւնից դուրս գալու և նրան լուսաւոր հայեացքներով նայելու համար հարկաւոր է մի առ ժամանակ թափ տալ իրանից այդ փոշին, թողնել նրան այստեղ ու գնալ ուրիշ աշխարհներ մէջ ապրել, մաածել, ծեծվել, կռթվել և ապա վերադառնալով գործել և միմիայն գործել…

Այո, վերադառնալ և գործել…

Դա էլ պէտք է լինի գնացողների նշանաբանը:

Եւ թող, որ այդպէս լինի: **Մ. Աղեան**

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Նոր-Բայազէտ, 28 օգոստոսի

Կիրակի, օգոստոսի 22-ին, գաւառիս Բեջանի-Ղոան գիւղում կայացաւ համայնական ընդհանուր ժողով, Նոր-Բայազէտի գաւառի համար ջրաբաշխական անդամների և միրաբի ընտրութեան վերաբերմամբ: Ժողովին նախագահում էր ինժեներ-գիդրավլիկ Ղուլի-բէգ Ալի-բէգօվ, որը Երևանից եկել էր յատկապէս այդ ընտրութիւնների համար: Համայնական այդ ընդհանուր ժողովին, որին պէտք է մասնակցէին բազմաթիւ գիւղականներ, բացի քաղաքից, համեմատաբար շատ քիչ ժողովուրդ էր եկել մասնակցելու (այդ ջրաբաշխական շրջանը աւելի քան 70 հայ և թիւրք գիւղ ունի): Օրինակ, մեր քաղաքին արտօնված է 108 ընտրողական ձայն, բայց տեղի հեռաւորութեան և այլ պատճառներով ոչ ոք չը գնաց մասնակցելու ընտրութեանը, բացի քաղ. աւագ Ստ. Բասիլեանցից և վարչութեան անդամ Հ. Տէր-Միքայէլեանցից: Քաղաքի մասնակցութիւնը միրաբի և այլ պաշտօնեաների վերաբերմամբ՝ օգոստոսի 20-ին կայացած վարչութեան ժողովը յանձնարարեց քաղ. աւագ Բասիլեանցին ներկայ լինել ընտրութիւններին և մասնակցել այն չափով, որքան որ մարդիկ, տեղացիներ կը գտնվեն ընտրութեան շրջանում: Ծայրագաւառի գիւղերից նոյնպէս շատ քչերն էին եկել մասնակցելու ժողովին:

Միրաբի պաշտօնի համար նոր թեկնածուներ քիչ կային, այն է Լ. Աֆրիկեան և մի-երկու թիւրք էին մտադրված: Բայց երբ ժողովականների մեծամասնութիւնը ցանկութիւն ունէր ձայն տալ ջրաբաշխական հին պաշտօնեաներին, այն ժամանակ ոչ մի քուէարկութիւն տեղի չունեցաւ, այլ միաձայն վերընտրեցին հներին, այն է միրաբի պաշտօնում Բ. Նալբանդեանցին, իսկ անդամներ՝ Ստ. Բասիլեանցին, Զ. Մաղօյեանցին Կուլալի գիւղից և Գ. Դեղօյեանցին Դալի-Ղարդաշից:

Չը նայած որ միրաբի պաշտօնը կամ նրա ներկայութիւնը այնքան էլ անհրաժեշտ չէ մեր գաւառի համար, ուր հողերի մեծ մասը անջրդի են և առանձին շրջաններ չը կան ոռոգելու համար հողային տաբաժնութիւններում, բայց և այնպէս այդ պաշտօնը կարեւոր է նոյնիսկ այն փոքրիկ քանակութեամբ ջրերի համար, որոնք գաւառի այս և այն համայնքների կուլտուրական գործում մի որոշ աստիճան կարող են արդիւնաւոր լինել: Զէ՞ որ վերջերս ջրի հարցը կամ ոռոգման խնդիրը կեանքի և մահու խնդիր է համարվում գիւղական ժողովրդի շրջաններում: Եւ այդ տեսակէտից միրաբի ներկայութիւնը կամ նրա անձնաւորութիւնը մեծ բարիք կարող է առաջացնել գաւառական ամբողջ ջրաբաշխական պայմաններում:

Չը մոռանամ յիշել, որ վերընտրված Բ. Նալբանդեանը ահա երրորդ անգամն է ընտրվում միրաբի պաշտօնում և նա մեծ համարում ունի գիւղական-համայնական շրջաններում: Ուստի ժողովի այն յոյսը և հաւատը, որ տածում է դէպի միրաբի անձնաւորութիւնը, թող զօրավիգ լինեն նրա անաչառ գործունէութեան: Իսկ մեր ժողովուրդը—խօսք չունենք ասելու—իր նեղ, սահմանափակ հողագործակ.-կուլտուրական աշխատութեան մէջ դարձեալ մեծ ակնկալութիւն ունի դէպի ջրի և ոռոգման խնդիրը, որի հետ անմիջապէս կապված է միրաբի պաշտօնէութիւնը և նրա անձնաւորութիւնը, որի բարեհայեցողութիւնից և ճշմարտութիւնից է կախված խեղճ, անօգնական գիւղականների ջրաբաշխական գործը: **Գ. Սինանեան**

—

Շուշի, 26 օգոստոսի

Շուշի-Եւլախ ճանապարհը դարձել է անապահով: Սրանից առաջ Դովթալարում կողոպտվեցին մի քանի ճանապարհորդներ: Այդ ճանապարհը, որքան Խօջալուից մինչև Եւլախ խաղաղ է, ապահով և հանգիստ, նոյնքան անապահով է Մազի կամուրջից մինչև Շուշու հայերի ներքին հանգստարանը:

Վերջին հրատարակված կանոնների համաձայն, ամեն մի մարդասպանութեան, գողութեան և կողոպտման համար պատասխանատու են այն տեղի բնակիչները, որոնց սահմաններում կատարվում է կանոնազանցութիւնը: Մազի կամուրջից մինչև Շուշի ճանապարհը անցնում է Դաշուշէն, Կարկաժան և Ղայբալի գիւղերի հանդերով: Ամեն մի կողոպտման ժամանակ այդ գիւղերի բնակիչներին քշել են Խանքենդի, բանտարկել, հարցաքննել, ապա ուղարկել Շուշու կենտրոնական բանտը, ապա անպարտ արձակել, իսկ կողոպուտը անհետ կորել է: Ամենքին, որոնք ծանօթ են տեղական հանգամանքներին, յայտնի են, որ Դաշուշէնը, Կարկաժանը և Ղայբալին հասարակաց ճանապարհից մեկուսացած են, շատ հեռու. առաջինը արևելեան մասումն է, երկրորդը և երրորդը հիւսիս-արևմտեան: Վերջին կողոպտման ժամանակ ձերբակալել էին դաշտում աշխատող մի քանի ղայբալեցիների և կարկաժանցիների, ծերունիներ և երիտասարդներ, և չը նայելով որ կողոպտված թուրքն ասում էր, որ կողոպտողները թուրքեր էին և ոչ հայեր, այնուամենայնիւ նրանց քշել են Շուշու բանտը, մի քանի օրից յետոյ միայն ազատ թողել:

Այդ ճանապարհը հայերից շատ հեռու է, այդ տեղերով ազատ և անտեսանելի երթեւեկում են և՛ քիւրդերը և՛ Շուշի քաղաքի թուրքերի տականքները, և ազատ-համարձակ իրանց կողոպուտն են անում: Որ հայերիս մէջ վերջին ժամանակներս գոյացել են դրամաշորթներ, մարդասպաններ, գողեր, թալանչիներ, հրձիգներ և այլ աբատուր անհատներ, այդ ապացուցված փաստ է. բայց հայերիս մէջ, գոնէ մեզանում, դեռ չեն եղել այնպիսի խմբեր, որ հասարակաց ճանապարհում կողոպտումներ անեն:

Որպէսզի Խօջալուից մինչև Շուշի ճանապարհը խաղաղ լինի, ճանապարհորդները հանգիստ լինեն, մեր այժմեան գաւառապետի հրամանով երեկոյեան ժամը 7-ից մինչև առաւօտեան ժամը 6-ը զինված պահակներ են շրջում: Պահակների հրամանատարը թուրք է, վարժ ամեն բանի մէջ: Վերջերս դարձեալ կողոպտվեցին մի հայ կին և մի ուրիշ երիտասարդ, բայց անմիջապէս սպառնալիքների տակ հետքը ծածկեցին. կնոջը բռնաբարել են: Պահակների ռոճիկը հայթայթում են շրջակայ գիւղերի հասարակութիւնները: Հրամանատարը ստանում է ամիսը 60 րուբլի, իսկ պահակը՝ ամեն մէկը՝ 15—20 րուբլի: Շատ ցաւալի է, որ փչացած, ուրիշի աշխատանքի ընտելացած մարդկանց շնորհիւ տուժում է գիւղական չարքաշ, առանց այն էլ ծանր հարկերի տակ ճնշված ժողովուրդը: *

—

Օշական, 29 օգոստոսի

Մեզանում օրվայ հարցերից մէկը ջրի հարցը պէտք է համարել, որը ամեն տարի նորոգվում է ու վերջանում մի հսկայ դրամայով: Պատմական Քասախ գետը, ինչպէս յայտնի է, ոռոգում է իր մօտ գտնված բոլոր գիւղերի դաշտերն ու այգիները: Ջրի համար ամեն տարի օշականցիք և վաղարշապատցիք կռիւ են անում միմեանց հետ: Այդպիսի անախորժ դէպքեր չը կրկնվելու համար անցեալ տարի Թիֆլիսի ջրային մասի կենտրոնական վարչութիւնը որոշեց 14 թի ջուր տալ օշականցիներին և, որպէսզի աւելորդ ջուր չը վերցնեն, որոշվեց շլուզ (ջրի առաջը փակող երկաթէ դուռ) գնել օշականցիների առուի վրա՝ այն պայմանով, որ ութ օր անընդհատ 14 թի կամ, ըստ որոշման, գետի ուղիղ կէսը գնայ օշականցիների հողերը ջրելու, իսկ մնացած ժամանակն ամբողջ գետը միւս գիւղերինն է: Անհրաժեշտ է այստեղ նկատել, որ կենտրոնական վարչութիւնը չէ նախատեսել ամբողջ գետի վրա էլ շլուզ գնել, որոշելու համար գետի կէսը, այն ինչ՝ Օշականի առուի վրա միայն գնելով, նրանց որոշ չափի ջուր է տալիս, իսկ թէ գետի կէսն է այդ, դրա պատասխանը ամեն տարի ծագած կռիւների մէջն է: Այս տարի Վաղարշապատի շրջակայ հասարակութեան համար ընտրված ջրային վարչութիւնը ապօրինի որոշմամբ (գուցէ ապօրինի չը լինէր, եթէ ջուրը հասարակութեան համար տանէին) փոխանակ ութ օր կտրելու Օշականի ջուրը, կտրում է 14 օր, որից և առաջանում է մի մեծ կռիւ: Օշականցիք ջարդում են բնժեների դրած շլուզի վրա երկու կողպէքը և իրանց ջուրը վերցնում, որի համար 13 հոգի օշականցիներ են ձերբակալվում: Նոյն դէպքը կրկնվեց մի տարի առաջ, որի հետևանքն այն եղաւ, որ ի զուր տեղը Օշականը 600 ր. տուգանք տուեց: Ջրի համար այդպիսի մեծ ծաւալ ստացած կռուի պատճառը յայտնի է, քանի որ Վաղարշապատի ջրային վարչութեան անդամները՝ ոչ թէ հասարակութեան այգիներին ջուր լինելու համար 14 օր վերցրին Օշականի ջուրը, այլ իրանց բամբակները ջրելու համար, որի առիթով վարչութեան անդամի և մի աչքի ընկնող վաղարշապատցու միջև կռիւ ծագեց: Վերջինս դաշոյնով վարչութեան անդամին խփելու ժամանակ կտրեց միրաբի ձեռքը: Վաղարշապատում ծագած այդպիսի կռիւների պատճառներից մէկն էլ այն է, որ նրանք որոշել են 100 սոմար (սոմարը 10 լիտր ցորեն է տանում) հող ունեցողը միայն 40 սոմար տեղ ցանել ջուր չը լինելու համար: Մինչդեռ այժմ մեծամասնութիւնը ոչ միայն 40, այլ 100 սոմարից աւելի տեղ է ցանել, որից առաջանում են ջրի մեծ սով և կռիւներ: Օշականցիների բողոքը ջրի մասին արդարացի դուրս եկաւ պաշտօնական գրութիւնների մէջ, որի համար էլ արձակեցին բռնված օշականցիներին: Իրօք, եթէ հարցը ըստ էութեան քննենք, օշականցիների բողոքը արդարացի էր, որովհետև նախ ջրային մասի կենտրոնական վարչութեան որոշումը պէտք է իրագործվէր, և ապա՝ օշականցիների այգիները քարերի վրա շինված լինելով երկար անջուր չեն դիմանում, մինչդեռ Վաղարշապատում գիտեմ այգիներ, որ 70—80 օր անջուր մնում են: Չը նայած Օշականն էլ այդպիսի տեղեր ունի, բայց ընդհանրապէս նրա այգիները չեն դիմանում երկար: Եւ բացի այդ՝ ջուրը ընդհանուրի այգիները ջրելու համար չէր վերցված, այլ մասնաւոր մարդկանց համար: Եթէ զանազան մարդիկ իրանց օգտի համար երկու գիւղի հասարակութեան մէջ կռիւ են ձգում, ապա գիտակից հասարակութիւնը պարտական է անհրաժեշտաբար դուրս գալ այդպիսի անհատների դէմ և վերջնականապէս որոշել երկու գիւղի իրաւունքները ջրի վերաբերմամբ: Աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է գիտակցէ, որ ամեն դէպքում էլ վնասվողը ինքն է, որովհետև ես գիտեմ օշականցիներ և վաղարշապատցիներ, որոնք մօտ երկու շաբաթ շարունակ պարապ մնացին, մի բան, որ աշխատանքի ժամանակ թանգ կարող է լինել: Ուրեմն քանի ուշ չէ՝ շտապենք, ինչ կերպ էլ լինի, որոշել երկու կողմերի իրաւունքները և ոչ թէ թողնել, որ եղբայրը՝ եղբօր, գիւղացին՝ գիւղացու, հարևանը՝ հարևանի դէմ կռւի դուրս գայ, որը կարող է յետոյ բարդութիւններ առաջ բերել: Առանց այն էլ անօրինակ պատկեր է ներկայացնում մեր հասարակական կեանքը: Հայեացքդ որ կողմը ուզում ես դարձրու, ամեն կողմ կեղծիք ու անելանելի քաոս է տիրում, ամեն կողմ աշխատաւորի և հասարակութեան շահն է ոտքի տակ գնում: Իսկապէս պէտք է մի փոքր մտերկից դիտել մեր իրականութիւնը՝ տեսնելու համար գաւառական գաղջ մթնոլորտը, տեսնելու համար այն սարսափելի խորունկ ճահիճը, որի մէջ լողում է մեր կեանքը իր բազմազան կողմերով: **Ամ. Ա.**

ԲԱԳՈՒԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

—

Բագու, 24 օգոստոսի

Ամարանոցներից վերադարձողների թիւը մեծ է. ամեն օր գնացքները լիքն են լինում: Վերադառնում են հանքային-ջրերից, Կովկասի զանազան անկիւններից և գիւղերից:

Վերջին օրերս Բագուն նորից սկսեց տաքանալ, ամառային օրերը նորից վերադարձան, ուստի և վերադարձողները վաղաժամ են համարում իրենց դարձը: Բայց և այնպէս, ի նկատի առնելով ամարանոցների վաղաժամ ցուրտը, վերադարձը շարունակվում է:

Խօլերան անցնելու վրա է. քաղաքացիք իրանք իրանց գլխի ճարը տեսան. քաղ. վարչութիւնը խոր քնի մէջ է: Քաղաքի «հայրերը» բացի մի քանի կուբերից, որոնց մէջ ջուր են եռացնում, ոչինչ չարին համարեա. քաղաքը միայն եռացրած ջուր է բաժանում այն 3—4 թաղերում, ուր գտնվում են ջուր վաճառելու բուտկաներ: Սակայն քաղաքացիներից մի քանիսը, մանաւանդ Բագուի Հայոց Մարդասէր. Ընկերութիւնը աչքի ընկնող ծառայութիւն արեցին և անում են չքաւոր քաղաքացիներին՝ առանց ազգի և կրօնի խտրութեան:

Մարդասիրական Ընկերութիւնը նախ վճռեց երեք տեղ ձրի թէյատներ բանալ՝ Պարապետ հրապարակում, Ստանիսլավսկի փողոցում և Հայոց Արուսարձանում: Սակայն վերջինս ազգաբնակութիւնը խընդրեց թէյատան փոխարէն մի բժիշկ տալ: Գեղեցիկ տպաւորութիւն է թողնում Ստանիսլավսկի թաղի թէյատունը. մաքրազգեստ հայ օրիորդները, սպիտակ շապիկ հագած, կանգնած՝ տաք հեշտաեռ սաւշ՝ արագօրէն թէյ են բաժանում սեղանի շուրջը բոլորված բազմութեան: Սպասաւորուհիների մէջ կայ և ռուսուհի, որը մեր հարցին, թէ շատ յաճախորդներ ունեն, պատասխանեց.

— Օրական միջին թւով 1000—1500 հոգի:

Սպասաւորուհիները և ծառայողները, առանց բացառութեան, աղքատ ընտանիքից են, և ցանկալի է, որ Մարդ. Ընկ. վարչութիւնը գնահատէր դրանց աշխատանքը:

Ցաճախ այդ թէյատունն է գալիս և կարգ ու կանոնի վրա հսկում՝ բագուեցիներին քաջ ծանօթ և հասարակական գործչուհի տիկ. Սօֆիա Ադամեանը:

Հայկական մի այլ թաղի՝ Տէլէֆոննայա փողոցի վրա գտնվող թէյատունը պատկանում է Պ. Ի. Բաղրեանին, որը իր սեփական սուղ միջոցներով է պահում: Բաղրեանը առաջինը եղաւ, որ բագուեցիներին և սրանց բարեգործական ընկերութիւններին օրինակ տուեց ձրի թէյատուն բանալու: Ծառայողներին տալիս է ռոճիկ, և յաճախորդները, որոնք նշանաւոր չափերի են հասնում, շատ աննշան բացառութեամբ հայեր են: Բայց դատապարտելի է այդ թէյատան շուրջը ապրող հայ միլիոնատէրերի անտարբեր վարմունքը. սրանք իրանք անձնական նախաձեռնութեամբ թէյատներ բաց չանելուց բացի՝ չեն էլ բարեհաճում գոնէ թէյ ու շաքարով նպաստել: Այդպիսի նպաստները անհրաժեշտ են և նոյնիսկ մի տեսակ պարտականութիւն պիտի լինեն հարուստների համար՝ նման համաճարակների ժամանակ:

Չը մոռանամ ասել, որ Մարդասիրական Ընկ. հաց էլ է տալիս թէյի հետ, որ սակայն բաւարարութիւն չէ տալիս յաճախորդներին (երկու պուտ օրական): Մեր համեստ կարծիքով՝ հացը միանգամայն աւելորդ է և մարդկանց ձրիակերութեան կարող է սովորեցնել:

Եղանակները շատ քիչ են փոխվել, այնպէս որ դեռ մինչև սեպտեմբերի 15-ը Բագուն ճանճրալի կը լինի:

Հասարակական կեանքը իր նորմալ դրութեան մէջն է: **Ս. Գարագաշ**

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՑԱՒԵՐԻՑ

—

Գիւղական կեանքով հետաքրքրվողները, մտնելով մեր գիւղերը և շփվելով նրանց հետ, գալիս են այն եզրակացութեան, որ մեր այժմեան գիւղերը այն չեն, ինչ որ էին դիցուք սրանից 5—10 տարի առաջ:

Շնորհիւ գիւղացիութեան կեանքի բարելաւման գործին նուիրված անհատների անդուլ ջանքերի, մեր գիւղացիները այլևս չեն խուսափում բժշկից, ուսուցչից, գիւղատնտեսից և առ հասարակ գիւղական լճացած կեանքի մէջ որևէ նորութիւն մտցնելու փորձ անողներից: Գիւղական բժիշկ, սեփական դպրոց, գրադարան, մանր վարկային և սպառողական միութիւններ, կատարելագործված երկրագործական մեքենաներ և այլն—ահա մի շարք պահանջ դարձած և հասունացած հարցեր, որոնք թէև չեն տալիս առատ նշանակալից օգուտներ, բայց բոլոր գիւղերում համարեա ձգել են իրենց արժատները և գրաւելով գիւղացու համակրանքը՝ կագնեցրել են նրան իր տնտեսութիւնը բարեկարգելու ուղիի վրա, իսկ եթէ այդ ձգված արմատները չեն կարողանում աւելի ամրանալ և ընդարձակ ծաւալ ստանալով փոխվել կենդանի գործի, այդ էլ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ մեզանում, գիւղերում զգացվում է գործի գլուխ անցնող գիտակ անձանց կատարեալ սով…:

Կարինեանցին հաճախ քարոզներ, գիւղացիութեան անունով և արևով երդումներ, գեղեցիկ, կոկված ոճով գիւղական կեանքին նուիրված ընդարձակ յօդուածներ՝ որքան կամենաք, բայց դիմեցէք, փորձի համար, այդ «գիւղացու ցաւերին հոգով մարմնով» նուիրված բարեխրատներին և առաջարկեցէք գնալու ձեզ հետ որևէ գիւղ՝ կարեւոր ցուցմունքներ տալու, հիւանդ բժշկելու և կամ մի հասարակական հիմնարկութիւն յատակագծելու. հաւատացնում եմ ձեզ իմ գլխից եկած դառը փորձերով, որ ոչ ոք չի համաձայնվի ձեզ հետ (ի հարկէ ձեր ծախքով) մտնել այդ խաւար գիւղը միմիայն նրա համար, որ բժշկի ձեր մէկ հատ հիւանդին, կազմէ մի շինութեան յատակագիծ կամ գլուխ կանգնի մի դիցուք կօօպերատիվ միութեան հիմնարկութեան: Կարևոր դէպքում գիւղացին դիմում է մեր հասարակական հիմնարկութիւններին և այն մասնագէտ անձանց օգնութեան, որոնց մասին այս կամ այն լրագրում կարդացել է նրանց պատրաստակամութեան մասին: Անցեալ ամառ գիւղում հիւանդատէրի մէկը ցանկացաւ Թիֆլիսից ինչ գնով էլ լինի բժիշկ հրաւիրել, մարդ ուղարկվեց Թիֆլիս, դիմեց մեր լրագրներից «բարեկամ» ճանաչված շատ բժիշկների, բայց նրանցից ոչ ոք չը համաձայնվեց գնալու և ոչ մի գնով, և հիւանդը մնաց առանց բժշկի: Գիւղացիք, յոյսները դնելով իրանց ուժերի վրա, որոշեցին կառուցանել գիւղական դպրոցի սեփական շինութիւն, բայց որպէս զի կանոնաւոր շինութիւն ունենան և ծախքերն ապարդիւն չանցնեն, դպրոցի հոգաբարձութիւնը դիմեց Կովկ. Հ. Բ. Ընկերութեան վարչութեան, որպէս զի վերջինս ուղարկէր մի մասնագէտ, հիմքը ձգելիս ներկայ գտնվելու և կարևոր ցուցումներ տալու. խնդիրը, ի հարկէ, մնաց անհետևանք (ստացվեց նախագիծը միայն թղթի վրա) և գիւղացիք հիմք ձգեցին իրանց գիտեցածի համաձայն, որը, ի հարկէ, առանց խոշոր սխալի չէր, և այդ սխալը ուղղվեց շնորհիւ գիւղատնտես Ա. Աթանասեանի, որը այս ամառ գալով մեր գիւղ և հետաքրքրվելով դպրոցական շինութիւնով՝ դարձրել էր իր լուրջ ուշադրութեան առարկայ. ափսոս միայն, որ նա իրանից միանգամայն անկախ պատճառով գիւղում գոնէ մէկ օրով մնալու հնարաւորութիւն չէ ունեցել, որպիսի անձանց ներկայութեանը այնքան կարօտ են մեր գիւղերը ընդհանրապէս և Շնողը յատկապէս: Այս երկու օրինակը առաջ բերելուս գլխաւոր նպատակը այն էր, որ ցոյց տրվի, թէ գիւղացիութիւնը որքան մեծ թիւ ունի խօսքով բարեկամների և որքան փոքր՝ գործով օգնողների: Մի մասնագէտ այցելու անձի հասարակութեան մէջ մի ժամվայ չափ տուած բերանացի մասնագիտական տեղեկութիւնից ժողովուրդը աւելի շատ բան է իւրացնում, քան տարիներով հեռուից գրված և առանց բացատրութեան մնացած շատ յօդուածներից, որոնցով, ի դէպ, այնքան հարուստ ենք մենք. այս համոզման է գալիս ամեն մէկը, ով ընկնելով գիւղերը՝ անզօր է գտնվում բաւարարութիւն և կարևոր լուծում տալու գիւղացիների համար կենսական նշանակութիւն ստացած և պահանջ դարձած անթիւ հարցերին:

Շնող գիւղ **Բ. Մկրտումեան**

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՄԷՋ

—

Օգոստոսի 31-ին իշխան Ա. Մ. Արղութեան - Երկայնաբազուկի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի քաղ. սանիտարական-գործադիր յանձնաժողովի նիստը:

Նիստը բանալով, տեղեկութիւն տրվեց Թիֆլիսում խօլերայի ընթացքի մասին: Ապա յայտնի դարձաւ, որ խօլերայի մաքառման համար երկու նուագով յատկացված 60,800 րուբլի գումարից այժմ մնում է 10,000 ր. և որ բիւրօն կրճատել է ծառայողների կազմը:

Վէճի առարկայ դարձաւ Աւճալեան ջրանցքից բժշկին յետ կանչելու հարցը: Ալ-Խատիսեան ասաց, որ ցանկալի է բժշկին պահել ոչ թէ մի ամսով ևս, այլ նոյնիսկ ամբողջ ձմեռը: Լուսկէվիչի պաշտպանութիւնից յետոյ որոշվեց Աւճալայում հաստատել բժշկական հսկողութիւն:

Մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ որոշվեց երկու ձրի թէյատներ բաց պահել դարձեալ 15 օրով Նախալովկայում և Հաւլաբարում:

Դրանից յետոյ բժ. Խատիսեանը, որ նոր վերադարձաւ Օդեսսայից, ընդարձակ տեղեկութիւն հաղորդեց ժանտախտի դէմ մաքառման միջոցների մասին: Զեկուցանողը մատնանշեց, որ չը պէտք է վախենալ հակաժանտախտային նախնական պատուաստումներից համաճարակի ժամանակ: Մահացութեան տոկոսն է 17—18: Մկներ ոչնչացնելու աշխատանքներով զբաղված են օրական 210 մարդ, որոնց պահպանութիւնը ամսական նստում է 6000 րուբլի: Օրական Օդեսսայում սպանում են 50—250 մուկ:

Տեղեկութիւնը յարուցեց տաք վիճաբանութիւն և յանձնաժողովը որոշեց խորհուրդ տալ սիստեմատիկաբար ոչնչացնել մեծ մկներին:

ԽՕԼԵՐԱ ԵՒ ԺԱՆՏԱԽՏ

—

Բիւլլետեն.—Սեպտ. 1-ի առ. ժամը 9-ից մինչև սեպտ. 2-ի առ. ժամը 9-ը Թիֆլիսում խօլերայով հիւանդացան 2, իսկ խօլերանման հիւանդութեամբ 3 հոգի. կային 13, աւելացան 3, առողջացան 4, բժշկվում են 12 հոգի:

Սեպտեմբերի 1-ին խօլերայի նշաններով հիւանդացան և ուղարկվեցին բարակները. 1) Օկօէվսկայա փող. № 23 տանը աւստրիահպատակ Ֆրանց Լասկէ՝ 46 տարեկ. (երշիկագործ): 2) Նորաշէնի նրբ. № 4 տանը թիֆլիսեցի Գէօրգի Կաղալիշվիլի՝ 48 տար.: 3) 2-րդ Տէատրալնի նրբ. № 4 տանը՝ ունտէր-օֆիցէր Տիմօֆէյ Սկրիպնիկօվը՝ 29 տար.: 4) Լազարէվսկայա փող. № 8 տանը՝ սղնախեցի Արշակ Զաչկեանը՝ 34 տար. (քարհատ): 5) Լօրիս-Մելիքօվսկայա փող. № 9 տան դիմաց մայթի վրա ընկաւ խօլերայի նշաններով հիւանդացած Աւտօտիա Նաբրեան (անտեսուհի), որ ապրում է Աւճալսկայա փող. № 34 տանը:

Հիւանդների բնակարանները ախտահանված են:

—

1 սեպտեմբերի

Պետերբուրգ.—Դօնի շրջանում մի շաբաթում հիւանդացան 359, մեռան 164:

Մայրաքաղաքում մի օրում հիւանդացան 49, մեռան 9, բժշկվում են 600:

Բժշկական խորհուրդը որոշեց Կրօնշտադում հիմնել բժշկական-հսկիչ կայարան Օդեսսայից եկող նաւերի համար. անհրաժեշտ գտաւ ոչնչացնել Պետերբուրգում մկներին:

Դանցիգ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ Մարիէնբուրգում սեպտեմբերին մեռան խօլերայից 5 հոգի. հսկողութեան տակ են 80 հոգի:

Հաջորդ.—Ապուլիայում մի օրում հիւանդացան 4, մեռան 2: (Հ. Փ.)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible]

Գրադարանի բաժանորդներին և ընթերցարան յաճախողներին տրված է գրադարանից 812 գիրք:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Զօրեքշաբթի, սեպտ. 1-ին, Զուբալովեան ժողովրդական տանը Հ. Դ. Ը. Թատերասէրների խումբը ներկայացրեց 3 գործ. «Հարստութեան գոհ» դրաման:

Պիէսը Բաջիաշվիլիի (հայազգի) ձեռքով փոխադրված է Արաքսեանի «Նամուս» գրուածքից. իսկ վրացական փոխադրութիւնից հայերէնի է թարգմանել Սափրիչը:

Դրամայի նիւթը պէտք է որ ծանօթ լինի ընթերցողներին, քանի որ նա յաճախակի բեմ է հանվել, մանաւանդ առանձին աջողութիւն ունի վրացիների մօտ: Փոխադրող հեղինակը ըստ երևոյթին նիւթը ընդլայնել է ժամանակակից հասարակական կարգերի արտայայտման ձևով, խտացնելով և գունաւորելով պիէսի հերոս Գիօրգիի բուրժուական տիպը իր այլանդակ էութեամբ ընդդէմ աշխատաւոր մարդկանց ապերջանիկ կացութեան:

Սիրողների խաղը, շնորհիւ աջող անսամբլի, թողեց հաճելի տպաւորութիւն: Բոլոր դերակատարներն էլ, Գաւրօշ (Գիօրգի), օր. Թարխանեան (Քեթեվան), Տէր-Առաքելեան (Դաթիկօ), Ղազարեան (Զախար), օր. Ժասմինեան (Թամրօ), Դաւիթ-խան (Ալեքսանդր) և օր. Մարգարիտ (Ելենա) սահուն տարան իրանց դերերը:

Շքեղ և յարմար էին դեկորացիաները. միայն ընդմիջումները պէտք է կարճել:

Վերջում խաղացվեց «Պաշտօնս խոնփալն է» զուարճալի 1 գործ. կոմէդիան: Ե.

—

Սագարեջօ, 24 օգոստոսի

Երկուշաբթի, ամսիս 30-ին, Գէլաշվիլիի դահլիճում, դերասան Ա. Նոնիկեանի ղեկավարութեամբ և մասնակցութեամբ սկսնակ դերասան Անտօնեանի, Գուլազեանի և տեղական սիրողների, խաղացվեց Գունիայի «Քոյր և եղբայր» դրամա 5 գործ. և 6 պատ. և «Էս էլ քի մօդիքլութին»՝ հեղինակութիւն Մ. Տէր-Գրիգորեանի:

Շնորհիւ Նոնիկեանի և Անտօնեանի՝ ներկայացումը անցաւ աջող. Նոնիկեանը իր գեղեցիկ խաղով տպաւորութիւն թողեց հանդիսականների վրա: Անտօնեանը Ադամիայի դերում գոհացուցիչ էր: Գարոնի խաղը իսկական էր. մանաւանդ 4-րդ գործողութեան մէջ նա այնպէս զգացված էր խաղում, որ ամբողջ հանդիսականների ուշադրութիւնը գրաւեց դէպի ինքը:

Դերասան Գուլազեանն այնպէս էր իրան պահում բեմի վրա, կարծես թէ արբած էր. սկսած 1-ին գործողութիւնից մինչև վերջը պարոնը այնպէս էր տատանվում՝ ինչպէս մի ծառ:

Միւս դերակատարները պահպանեցին անսամբլը:

Վերջը խաղացին «Էս էլ քի մօդիքլութին» վօդէվիլը, որի մէջ աչքի էին ընկնում՝ Անտօնեանը Քաչալ-Կարապետի դերում, Աւետիսեանը Նիկօլի և Նոնիկեանը Կիրակոսի դերերում:

Դերակատարներն արժանացան բուռն ծափահարութեան և մի քանի անգամ բեմ հրաւիրվեցին:

Դահլիճը ծայրէ ի ծայր լիքն էր: Ժողովուրդը ուրախ տրամադրութեամբ հեռացաւ թատրոնից: Վ.

Ա. ԿՕՐՍԻՆԻՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

Տիկին Ա. Կօրսինիի հինգերորդ դասախօսութիւնը նուիրված էր Ցէյլօն կղզուն ու Բերմային: Ցէյլօնի մասին նա պատմեց իր անձնական տպաւորութիւնները, տուեց տեղական ցեղերի մասին ազգագրական տեղեկութիւններ, այդ ցեղերի մէջ շրջող առասպելներից մի քանիսը պատմեց բաւական աջող և բազմակողմանի կերպով: Նոյնպէս ծանօթացրեց կղզու բնակիչների վրա ժամանակին իշխող հարստութիւնների զանազան տոհմերի պատմութիւնների հետ:

Դասախօսութիւնից մենք տեղեկացանք նաև, որ կղզին կուլտուրայի կողմից, շնորհիւ անգլիացիների, բաւական առաջ է գնացել, թէև ներքին մասերը դեռևս գտնվում են նախնական վայրենի դրութեան մէջ, լի ջերմախտի բոյն ճահիճներով և կուսական անանցանելի անտառներով:

Բնիկ ցեղերի կրօնը ինչպէս Ցէյլօնում, նոյնպէս և Բերմայում բուդդայականութիւնն է:

Բերմայի մասին տուած տեղեկութիւնները նոյնպէս հետաքրքրական էին:

Պէտք է նկատել, որ սինեմատօգրաֆով ցոյց տրվող պատկերները շատ գեղեցիկ են ու կատարված գեղարուեստականօրէն: Դասախօսութիւնը քիչ թւով հասարակութիւն էր գրաւել: Այսօր կը կարդայ «Նոր Զելանդիայի» մասին: A—s.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

1 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Զինուորական խորհրդին առաջադրութիւն եղաւ գլխաւոր շտաբի կողմից վերացնել Ամուրեան շրջանի զօրահրամանատարի և նրան կից ծառայողների պաշտօնները:

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Շվարցին թոյլ տրվեց դարձեալ օգտվել իր արձակուրդից հիւանդութեան պատճառով:

Առևտրի մինիստրի նախաձեռնութեամբ մինիստրների խորհուրդը անհրաժեշտ գտաւ սեպտեմբերի 2-ից հրատարակել ամեն շաբաթ «Хлѣбный Листокъ», ուր մէջ պարբերաբար տեղեկութիւններ են տրվելու հացի գների մասին: Սկզբում թերթը ձրիաբար կուղարկվի շրջանային վարչութիւններին, գիւղատնտեսական ընկերութիւններին և ընկերակցութիւններին, մանր վարկի հաստատութիւններին, զեմստվային կառավարիչներին:

ՌՈՍՏՕՎ Դ./վ.: Ֆինանսների մինիստրը ծանօթացաւ երկաթուղային գծի և նաւահանգստի հետ, լսեց բորսային ընկերութիւնների ներկայացուցիչների զեկուցումը միջին Դօնը խորացնելու անհրաժեշտութեան, խոր նաւահանգիստ հաստատելու և ջրանցք շինելու մասին:

ՋԻՒՍՏՕՊՕԼ: Այրվեց Կուրեատնիկովի խոշոր ջրաղացը:

ՎԻԼՆԱ: Վիլէյկում յայտնագործվեց հրէաների մի կազմակերպութիւն, որ պարապում էր երիտասարդներին զինուորական ծառայութիւնից ազատելով: Ձերբակալված են 6 մարդ:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ: Բացվեց այգեգործական, բանջարանոցային և մեղուաբուծութեան ցուցահանդէս:

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ: Մեծ Իշխան Նիկօլայ Նիկօլայէվիչը աւտօմօբիլով անցաւ Ղրիմ:

ՎԵԱՏԿԱ: Յափշտակված 50,500 րուբլու արժեթղթերը գտնվեցին:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎ: Բացվեց լեռնային գործի գործիչների համառուսական համագումարը: Եկել են 350-ից աւելի ներկայացուցիչներ:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ: Զինուորա-նահանգական դատարանը Մայկօպի առևտրական ժողովարանի վրա 1909 թ. յարձակում գործելու առիթով հինգ հոգու դատապարտեց մահվան պատժի, մէկին արդարացրեց:

ՕԴԵՍՍԱ: Եկաւ առևտրի մինիստրը նաւահանգստի վերակազմութեան հարցի հետ ծանօթանալու համար:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառնային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ մարդատար № 12 գնացքը՝ 2 ժ. 38 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 9 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 20 ր գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 16 ր. գիշ., Բալաջարի 8 ժ. 1 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժ. 48 ր. առաւ.: Արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 15 ր. առաւ. Գանձակ է հասնում 1 ժ. 28 ր. ցեր., Եւլախ՝ 3 ժ. 6 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 7 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 8 ր. գիշ., Բագու՝ 10 ժ. 53 ր. գիշ.: Փոստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 4 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 18 ր. գիշ., Եւլախ՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 23 ր. առաւ., Բալաջարի՝ 3 ժ. 9 ր. ցեր., Բագու՝ 4 ժ. 45 ր. ցեր.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ փոստատար № 74/75 12 ժ. 22 ր. գիշ., Ալեքսանդրապօլ է հասնում 11 ժ. 21 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 4 ժ. 49 ր. ցեր., Նախիջևան՝ 10 ժ. 51 ր. գիշ.. Ջուլֆա՝ 12 ժ. 29 ր. գիշ.: Ապրանքատար-մարդատար՝ 4 ժ. 15 ր. ցեր., Ալեքսանդրապօլ է հասնում 3 ժ. 10 ր. գիշ., Էջմիածին՝ 8 ժ. 38 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 9 ր. առ.. և սրանից դէնը այլևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5՝ 7 ժ. 31 ր՝ երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 11 ժ. 45 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 30 ր. առաւ.: Փոստատար № 3՝ 1 ժ. 24 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 5 ժ. 47 ր. երեկ., Բաթում՝ 3 ժ. 25 ր. գիշ.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 39 ր. գիշ., Բաթում՝ 10 ժ. 49 ր. առաւօտեան:

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 7/8 8 ժ. 28 ր. առ. Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 42 ր. ցեր., Բորժոմ՝ 2 ժ. 3 ր. ցեր.: Մարդատար № 9/10 3 ժ. 36 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 7 ժ. 56 ր. երեկ., Բորժոմ՝ 9 ժ. 13 ր. գիշերվայ.

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ փոստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ.: Մարդատար № 11՝ 6 ժ. 58 ր. առ. (այս գնացքը Բաթում չէ գնում):

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւ.: Փոստատար № 4՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ.: Մարդատար № 6՝ 11 ժ. 4 ր. առ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում):

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ փոստատար № 72/73՝ 6 ժ. 8 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ 6 ժ. 33 ր. երեկոյեան:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 9/10 8 ժ. 8 ր. երեկ.: Մարդատար № 7/8 6 ժ. 28 ր. առաւ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՋԵՂՋԱԾ ՆՈՐՈՅԹ

2 ր. 45 կոպէկով կանացի աշնանային շրջազգեստ (իւբկա), գեղ., ամուր, Նախշաւոր տրիկօյից, կարված վերջին մօդայով, կոճակներով և մետաքսէ թելերով զարդարված, ամեն տեսակ գոյների, ուղարկվում է պօստով, վերադիր վճ., առ. կանխավճ., հաշւելով ճանապարհածախք 35 կ., Սիբիր՝ 55 կ.: 3 իւբկա պահանջելուց՝ կցվում է 3 հատ կանացի գօտի կաշուց: 2ը հաւանելուց՝ փողը վերադարձնում ենք: Լաւ կտորից և շքեղ զարդարանքներով իւբկա—2 ր. 75 կ.: Երկար. և գօտու լայն. մատնանշել սանտիմետրով կամ թելով: Հասցէն՝ СУКОННО-ШЕРСТЯНАЯ МАНУФАКТУРА, ЛОДЗЬ. № 43.
Թղթակցութիւնները ռուսերէն:
(ու.) (В.56039) 996. 3—1

—«ԳԻՐ»—
Գրավաճառանոց
Ներկայացուցիչ մի խումբ դասագիրք կազմողների և հեղինակների ընկերակցութեան: Վաճառվում են հայերէն և ռուսերէն դասագրքեր:
Գրավաճառներին և դպրոցներին զեղչ:
Դիմել՝ Тифлисъ, Вельяминовская ул., 7.
(ա. օ.) 1021. 3—2

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ
Նոր բացվող դպրոցների համար: Պէտք է դիմել ինձ մինչև սեպտեմբերի 5-ը առաւօտեան ժամը 10—12-ը՝ բարձրապատիւ Եփրեմ վարդապետի բնակարանում: Շամախու թեմական տեսուչ՝
Ներսէս վարդապետ
(ա. օ.) 1018. 3—3

„Գուտտենբերգ“ գրախանութում վաճառվում է Ս. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆԻ հետևեալ նոր աշխատութիւնը՝
Մի էջ հայկական ուսուցման պատմութիւնից, գինն է 60 կ.
Այնտեղ են վաճառվում նոյն հեղինակի և միւս աշխատութիւնները՝
Նոր Այբբենարան ուսուցիչ. համար 75 կ.
Նոյնը աշակերտների համար 15 կ.
Իրազննական դասեր 1 ր.
Начальн. русск. Хрестоматія для армянъ 1-я книжка 55 կ.
Նոյնը 2-книжка 75 կ.
Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“.
(ե. ու.) 981. 8—4

Թիւրքահպատակ շալին-դարահիսարցի ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԻՒՍԻՍԵԱՆԸ մի ամիս առաջ մեկնելով Եալթայից, նրա ո՛ւր լինելու մասին մինչև օրս ոչ մի տեղեկութիւն չը կայ: Հիւսիսեանի ծեր հայրը Թիւրքիայից գալով՝ յուսահատ վիճակի մէջ է իր որդու ո՛ւր լինելը չիմացվելու մասին: Սրանով խնդրվում է Կարապետ Հիւսիսեանի տեղը գիտցողներին տեղեկութիւն տալ Սեվաստօպօլ՝ Գ. Չէքէնեանին:
(ա. օ.) 1030. 3—1

«ԼՈՅՍ» ընկերութեան վարչութիւնը յայտնում է, որ Ներկայ 1910/11 ուս. տ. իր երկսեռ դպրոցն ունենալու է Ա., Բ. և Գ. բաժանմունքներ: Ա. և Բ. բաժան. համար լինելու են ընդունելութիւններ, որի տեղի և ժամանակի մասին կը յայտարարվի առանձին:
Նոյն դպրոցի համար հարկաւոր են
Վարժուհի եւ Ուսուցիչ
Աշակերտներն իրանց խնդիրները ծննդեան և ծաղկի վկայականներով և նաև ուսուցիչներն իրանց խնդիրները ներկայացնելու են ընկ. Նախագահ պ. Առաքել Աւագեանին.
Абасъ-Абадская, № 5, երեկ. 5—7 ժամը:
1031. 1—1

ԻՄ Արօնի դասագրքեր ցանկացողները կարող են դիմել բոլոր հայ գրավաճառներին և ինձ (Бебутовская ул. 20): Զեղչը՝ ինչպէս յայտարարված է գրքերի կազմի վրա:
ՍԱՀԱԿ ա.-քահ. ՍԱՀԱԿԵԱՆՑ
(ե. ու.) 903. 10—8

Ժողովրդական Լուսաւորութեան Մինիստրութեան իրաւասութեան տակ.
Պետերբուրգի ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ Գեղարուեստական Ճեմարանի վկայագրով
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԳԱՐԵԳԻՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆԻ
—✦ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ✦—
Саперная № 26.
Երկու սեռի անձերի համար
(Զօրրորդ տարեշրջան)
Պարապմունքները սեպտեմբերի 16 ից մայիսի 15 ը ամեն օր՝ երեկ. ժ. 5—7-ը:
Էլեքտրական լուսաւորութիւն:
Աւանդելի առարկաներն են՝ նկարչութիւն, գծագրութիւն, գեղագրութիւն (հայ և օտար լեզուներով), ձեռարուեստ, փորագրութիւն, քանդակագործութիւն, շքեղ ձեռագործ, երկրաչափական ձևագիտութիւն, հեռանկար (պերսպեկտիվա), գոյների և ստուերների տեսութիւն:
Աւարտողներբ ստանում են ատեստատներ:
Կուրսերին կից կայ գեղարուեստական գրադարան:
Տարեկան վճարն է 40 ր., դպրոցականների համար 25 ր.: Յաճախել ցանկացողները թող բարեհաճեն յայտնել այդ մասին կուրսերի հիմնադրին, որից և կարելի է ստանալ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ. անձնական տեսակցութեան համար ամեն օր, առաւ. ժ. 9—11 ը: Օտար քաղաքներից դիմել՝ Тифлисъ, почт. ящ. 133.
(ե. ու. կ.) 1033. 5—1

ԵՐԿՈՒ ԶՈՅԳ
էլեգանտ եւ ամուր
ԿՕՇԻԿ միայն 6 ր. 50 կ.
ՄԻ ԶՈՅԳԸ ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ, ՄԻ ԶՈՅԳԸ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՐ:
Գինը շատերին զարմանալի կը թւայ և կընդունեն իբրև բէկլամ: Դրանից խուսափելու համար յայտարարում ենք, որ 200 ՌՈՒԲ. ՏՈՒԳԱՆՔ կը վճարենք նրան, ով կարողանայ ապացուցել, որ յիշեալ 2 զոյգ կօշիկը չէ համապատասխանում նշանակված գնին: Չը նայած այդքան էժանութեան, մեր կօշիկեղէն. պատրաստվում են վերջին մօդայով, ամուր կարված նրբաններով: Նրբանները, կրունկները և այլ մասերը մաքուր կաշուց: Երեսները պատրաստվ. են ամուր, սև շավրօ կակուղ կաշուց, շնուրկաներով կամ կրիւչօկներով, շատ յարմար և թեթև: Ձուտ պատրաստ. համար խնդրում ենք շտապել պատուիրագրել՝ յիշատակելով համարը կամ չափը վերչօկներով: Ճանապարհածախքը, պօստային սակագնով, պատուիրողի հաշւին: Ուղ. ենք անյապաղ. վերադիր վճ. և առանց կանխավճ.: Արևել. Սիբիրից և Մանջուրիայից պահանջ. է 2 ր. կանխավճ. (կարելի է եւ մարկաներով): Պահանջները խնդրում ենք հասցէագրել՝ Въ «БАЗАРЪ НОВОСТЕЙ», Варшава. Граничная № 5—И.
Մի զոյգ կօշիկ ցանկացողները՝ կանանց կամ տղամարդկանց համար—վճարում են 3 ր. 50 կ.: Խնդրում ենք չը շփոթել մեր կօշիկեղ. այլ ֆիրմ. հետ, որոնք յայտարարում են 2 զոյգը 5 ր. եւ էժան, քանի որ նրանց կօշիկեղ. նրբանները թղթից են, կարված կոպիտ եւ առանց որոշ ձևի:
Թղթակցութիւնները ռուսերէն կամ գերմաներէն:
(3,15,հ.10) (В. 55617) 965. 3—1

Բաառյեան ս. Գեորգ օրիորդաց դպրոցը
ՏԵՂԱՓՈԽՎԵԼ Է
Բրօսսէ տուպիկ, № 8.
Ազատ տեղեր կան I, II և V բաժանմունքներում:
Դասերը կը սկսվեն սեպտեմբերի 6-ից:
Հոգաբարձութիւն
(ա. օ.) 1029. 3—2

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/4.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտր. կրթութիւն:
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատեստատներ:
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ պրապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comtori-ում: Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) ՊԱՐՏԱԴԻՐ.—1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրան., ամերիկական, բանկային և գործարանական), 2) Առևտրական թւաբանութիւն, 3) Քաղաքատնտեսութիւն, 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն), 5) Առևտրական թղթակցութիւն, 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումն). բ) ՈՉ-ՊԱՐՏԱԴԻՐ.—1) ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ, 2) ստագրութիւն, 3) գակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և ուր.) և 4) առևտրական թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Զբաղմունքները կատարվում են և զատ-զատ: Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է զուգընթաց բաժանմունք: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, առ. 10—2 ժ. և երեկ. 4—7 ժ.: Ծրագիրը և կանոններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում:
Կուրսերի հիմնադիր՝ առևտր. գիտութեան կանդիդատ՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ
(ու. կ. չ.) 907. 0—13

Լոյս են տեսել և վաճառվում են
Յ. ՏԷՐ-ՄԻՐԱՔԵԱՆԻ
Դասագրերը:
1) Իրաշրջանների վերածված թւաբանական խնդիրների ժողովածու: Ա. և Բ. տարիների դասընթաց: 1910 թ. 30 կոպ.
2) Հարտման-Ռուզամի՝ Իրաշրջանների վերածված թւաբանական խնդիրների ժողովածու: Գ. տարվայ դասընթաց: Բ. տպ. 1910 թ. 30 կոպ.
3) Նոյն գրքի՝ Դ. տարվայ դասընթաց: 1909 թ. 35 կոպ.
Պահեստը «Գիր» գրավաճառանոցում (Тифлисъ, Вельяминовская ул. № 7).
(ե. ու.) 916. 6—6

ՀԱԲԿ ՏԷՐ-ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆԻ
Հայոց պատմութեան դասագիրքը.
Գ. տպագր. մինչև մեր օրերը. դպրոցական ուղղագրութեամբ:
Գինը 50 կոպէկ.
Գումարով գնողներին զեղչ:
Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ» գրախանութին:
(օ.մ.) 1007. 5—3

Типографія „Экономъ“ Большая Ванская № 3.